

บทที่ 5

ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครอง บุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญา

จากที่ได้ศึกษามาในบทที่ 1 บทที่ 2 และบทที่ 3 ได้ทราบถึงปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญาแล้ว ดังนั้นในบทนี้จะได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหาทางกฎหมายดังกล่าว โดยสามารถแยกเป็นประเด็นปัญหาได้ดังนี้

5.1. กรณีปัญหาเกี่ยวกับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมิได้บัญญัติชัดเจนโดยตรงเกี่ยวกับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อน แต่มีหลักกฎหมายเกี่ยวกับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลธรรมดา เพื่อคุ้มครองผู้หย่อนความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาเนื่องจากเป็นผู้มีอายุน้อย จิตไม่ปกติ สุขภาพร่างกายสติปัญญาไม่สมบูรณ์ หรือความประพฤติเสียหาย ที่ทำให้มีความรู้สึกผิดชอบ หรือมีความรู้ ความคิดและความรอบคอบน้อยกว่าผู้อื่น หากทำกิจการใดไปอาจเสียเปรียบผู้อื่นหรือมีผลเสียมากกว่าผลดี และต้องรับผิดชอบตามนิติกรรมสัญญาที่ทำไว้โดยไม่มีเหตุสมควร อีกทั้งอาจส่งผลเสียหายต่อการทำงานและทรัพย์สินของครอบครัวของผู้หย่อนความสามารถได้ด้วย ดังนั้น จึงต้องนำหลักกฎหมายดังกล่าวนี้มาปรับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนได้ดังต่อไปนี้

1. กรณีที่บุคคลปัญญาอ่อนเป็นผู้เยาว์ จะมีความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาที่เป็นผู้เยาว์ทุกประการ ถ้าผู้เยาว์ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถด้วยความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาจะถูกจำกัดมากขึ้น บุคคลปัญญาอ่อนที่เป็นผู้เยาว์ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ในการทำนิติกรรมสัญญาก็จะถูกจำกัดมากขึ้นเช่นกัน เช่น มาตรา 25 บัญญัติไว้ว่า “ผู้เยาว์อาจทำพินัยกรรมได้เมื่อมีอายุสิบห้าปีบริบูรณ์” และมาตรา 1704 วรรคแรก บัญญัติว่า “พินัยกรรมซึ่งบุคคลผู้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถทำขึ้นนั้น เป็นโมฆะ” แสดงว่าเมื่อบุคคลปัญญาอ่อนเป็นผู้เยาว์ที่มีอายุครบ 15 ปีบริบูรณ์แล้ว บุคคลปัญญาอ่อนนั้นก็สามารถทำพินัยกรรมได้ด้วยตนเอง แต่พอถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้วจะถูกจำกัดความสามารถในการทำพินัยกรรมตามมาตรา 1704 ทำให้พินัยกรรมเป็นโมฆะ เป็นต้น แต่ถ้าบุคคลปัญญาอ่อนที่เป็นผู้เยาว์ถูกศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ ความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาก็ยัง

คงเหมือนเดิม เพราะผู้เยาว์ก็ยังมีสถานะเป็นผู้เยาว์อยู่ เว้นแต่เป็นนิติกรรมสัญญาที่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมตามมาตรา 34 เช่น เมื่อบุคคลปัญญาอ่อนมีอายุครบ 15 ปีบริบูรณ์ และถูกศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถก็ยังคงสามารถทำนิติกรรมได้ เพราะมาตรา 25 ให้อำนาจทำได้ และมาตรา 1704 และมาตรา 34 ก็มีได้ห้ามไว้หรือมิได้บัญญัติว่าต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน เป็นต้น

2. กรณีที่บุคคลปัญญาอ่อนบรรลุนิติภาวะและเป็นบุคคลวิกลจริต และศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้ว ก็จะต้องอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของผู้อนุบาล และผู้อนุบาลจะเป็นผู้ทำนิติกรรมสัญญาแทน หากฝ่าฝืน นิติกรรมสัญญานั้นจะมีผลเป็นโมฆียะตามมาตรา 29

3. กรณีที่บุคคลปัญญาอ่อนบรรลุนิติภาวะและเป็นบุคคลวิกลจริต และศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ จะถูกจำกัดความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาและนิติกรรมสัญญานั้นจะมีผลเป็นโมฆียะต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่จิตวิกลอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่า บุคคลปัญญาอ่อนนั้นเป็นบุคคลวิกลจริตตามมาตรา 30

4. กรณีที่บุคคลปัญญาอ่อนบรรลุนิติภาวะและเป็นบุคคลที่มีกายพิการ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือประพฤตีสຸ່ຍສຸ່ຍ เสเพลเป็นอาชญา หรือคิดสุรายาเมา หรือมีเหตุอื่นใดทำนองเดียวกันนั้นจนไม่สามารถจะจัดทำการงานโดยตนเองได้ หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว และศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถแล้ว จะถูกจำกัดความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา และนิติกรรมสัญญานั้นจะมีผลเป็นโมฆียะต่อเมื่อมีการฝ่าฝืนตามมาตรา 34 กล่าวคือ บุคคลปัญญาอ่อนที่ศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถมีความสามารถทำนิติกรรมสัญญาที่มีได้บัญญัติไว้ตามมาตรา 34 ได้ด้วยตนเอง แต่ถ้าเป็นนิติกรรมสัญญาตามมาตรา 34 แล้วจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้พิทักษ์ หากฝ่าฝืนนิติกรรมสัญญานั้นจะมีผลเป็นโมฆียะ

จากการปรับใช้หลักกฎหมายเกี่ยวกับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาดังกล่าว ผู้เขียนพบว่า ตามมาตรา 30 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยได้ให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตไว้ แต่มิได้นิยามความหมายของคำว่า “บุคคลวิกลจริต” ivo อย่างชัดเจน อีกทั้งตามความคิดเห็นของนักกฎหมายและแนวคำพิพากษาฎีกามากมาย (เช่น ฎ.490/2509(ประชุมใหญ่), ฎ.256/2466, ฎ.74/2527, ฎ.5466/2537, ฎ.6939/2537, ฎ.1918/2541) ที่ได้ให้ความหมายและขนาดของความวิกลจริตไว้ โดยมีการตีความของคำว่าบุคคลวิกลจริตตามเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้น ก็มีได้

ครอบคลุมถึงบุคคลปัญญาอ่อนซึ่งมีความบกพร่องทางสติปัญญาที่บรรลุนิติภาวะแล้ว และยังมีได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ แต่มีบุคลิกลักษณะท่าทางต่างๆที่ไม่สมวัย มีพัฒนาการที่ล่าช้า อายุสมองไม่เท่าอายุจริง ชอบเลียนแบบและถูกชักจูงง่าย หลงเชื่อง่าย ไม่มีการพลิกแพลงหรือคิดแปลงสิ่งใดๆ ไม่สามารถจัดการทรัพย์สินได้ด้วยตนเองหรือจัดการไปในทางที่อาจเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนหรือครอบครัวได้ และมีได้เป็นบุคคลวิกลจริต¹⁶⁴ เช่น บุคคลปัญญาอ่อนที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ รู้ว่า 500 บาทมีค่ามากกว่า 5 บาท แต่อาจไม่ทราบว่า 500 บาทนั้น สามารถใช้ทำอะไรได้บ้าง แต่บุคคลวิกลจริตนั้นจะไม่รู้เลยว่า 500 บาทมีค่าต่างจาก 5 บาทอย่างไร เป็นต้น ดังนั้นเมื่อบุคคลปัญญาอ่อนไปทำนิติกรรมสัญญาขึ้นมา ก็จะทำให้นิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย หรือไม่เป็น โหมฆิยะตามมาตรา 30 เพราะมิใช่บุคคลวิกลจริต (ดังเช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 1645/2520) ทั้งๆที่บุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลที่ห่อนความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา ซึ่งส่งผลให้บุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวไม่สามารถให้สัตยาบันได้เมื่อตนมีความรู้และความเข้าใจในการทำนิติกรรมสัญญานั้น หรือไม่สามารถบอกถ่วงนิติกรรมสัญญาของตนเองได้ในกรณีที่คู่สัญญาอีกฝ่ายรู้ว่าผู้ทำสัญญาเป็นบุคคลปัญญาอ่อนที่ขาดความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา หรือกรณีบุคคลปัญญาอ่อนถึงแก่ความตายก่อนมีการบอกถ่วงนิติกรรมสัญญา ทายาทของเขาก็ไม่สามารถบอกถ่วงนิติกรรมสัญญาได้ แต่ถ้าสัญญามีผลเป็น โหมฆิยะตามมาตรา 30 ได้ บุคคลปัญญาอ่อนก็จะสามารถให้สัตยาบันหรือบอกถ่วงนิติกรรมสัญญาได้ ในกรณีที่เลือกบอกถ่วงนิติกรรมสัญญา คู่สัญญาก็จะกลับคืนสู่ฐานะเดิม หากพ้นวิสัยที่จะกลับคืนสู่ฐานะเดิมได้ บุคคลปัญญาอ่อนก็จะได้รับค่าเสียหายชดใช้แทนได้อีกด้วย

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า เพื่อจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้จะต้องนำมาตรา 4 วรรคสองแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ว่าด้วยการอุดช่องว่างแห่งกฎหมายมาปรับใช้ เพื่อให้บุคคลปัญญาอ่อนได้รับการคุ้มครองอย่างชัดเจนโดยมาตรา 4 วรรคสองมีหลักดังต่อไปนี้

1. เมื่อไม่มีกฎหมายบัญญัติที่จะนำมาบังคับใช้กับคดีได้ ผู้พิพากษาอาจใช้จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นมาปรับใช้กับคดีนั้นได้

¹⁶⁴ คำพิพากษาฎีกาที่ 1645/2520 วินิจฉัยไว้ว่า เพียงแต่ปัญญาอ่อน หูไม่ดี ได้ยินไม่ชัด ไม่สามารถดูแลรับผิดชอบโดยลำพัง ดังนี้ เป็นแค่จิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบไม่ถึงวิกลจริต

2. ถ้าไม่มีจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น ก็อาจอุดช่องว่างแห่งกฎหมายโดยอาศัยบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง (Analogy) มาปรับใช้กับคดี

3. ถ้าไม่มีบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง ก็อุดช่องว่างโดยนำหลักกฎหมายทั่วไปมาปรับใช้กับคดีได้

ตัวอย่างเช่น ตามมาตรา 1312 วรรคแรกบัญญัติว่า “บุคคลใดสร้างโรงเรือนรุกล้ำเข้าไปในที่ดินของผู้อื่นโดยสุจริตไซ้ ท่านว่าบุคคลผู้นั้นเป็นเจ้าของโรงเรือนที่สร้างขึ้นแต่ต้องเสียเงินให้แก่เจ้าของที่ดินเป็นค่าใช้ที่ดินนั้น และจดทะเบียนสิทธิเป็นภาระจำยอม...”

กรณีตามมาตรา 1312 เป็นเรื่องที่บุคคลสร้างโรงเรือนรุกล้ำเข้าไปในที่ดินของผู้อื่นมีปัญหาเกิดขึ้นว่า ที่ดินแปลงหนึ่งมีโรงเรือนอยู่แล้ว ต่อมา มีการแบ่งแยกที่ดินนั้นทำให้โรงเรือนบางส่วนรุกล้ำเข้าไปในที่ดินของผู้อื่นที่แบ่งแยกซึ่งเป็นกรณีที่จะถือว่าเป็นการปลูกโรงเรือนรุกล้ำตามมาตรา 1312 มิได้ มีคำพิพากษาฎีกาที่ 1848/2512 ซึ่งวินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่ว่า “เจ้าของที่ดินปลูกสร้างตึกขึ้นในที่ดินของตน ต่อมาได้มีการแบ่งแยกที่ดินเป็น 2 แปลง จึงทำให้กันสาดของตึกรุกล้ำเข้าไปในที่ดินที่แบ่งแยกอีกแปลงหนึ่ง ดังนั้น กรณีเข้ามาตรา 1312 เพราะการรุกล้ำมิได้เกิดจากเจ้าของที่ดินเป็นคนสร้างแต่กรณีดังกล่าว ไม่มีกฎหมายที่จะยกมาปรับคดีได้ จึงต้องนำมาตรา 4 มาใช้โดยนำมาตรา 1312 ซึ่งเป็นบทใกล้เคียงอย่างยิ่งมาปรับ” นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่นำมาตรา 4 วรรคสองมาปรับใช้ในกรณีที่บทบัญญัติกฎหมายไม่ชัดเจนได้ดังนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 545/2530 (ประชุมใหญ่) การที่จำเลยซึ่งเป็นทายาทคนหนึ่งปลูกบ้านในที่ดินมรดกในฐานะเป็นเจ้าของรวมก่อนที่จะมีการแบ่งแยกนั้น เป็นการปลูกสร้างโดยสุจริตและมีสิทธิปลูกได้โดยชอบด้วยกฎหมาย เหตุที่บ้านของจำเลยบางส่วนรุกล้ำที่ดินของโจทก์ 5 ตารางวา เนื่องจากการแบ่งแยกโฉนดระหว่างทายาทในภายหลัง กรณีเช่นนี้ไม่มีบทกฎหมายมาตราใดบัญญัติไว้โดยตรง จึงต้องอาศัยเทียบบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งตาม ป.พ.พ. มาตรา 4 บทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งที่จะปรับแก้คดีนี้คือ มาตรา 1312 วรรคแรก ซึ่งทำให้เจ้าของที่ดินได้ค่าใช้ที่ดินส่วนที่รุกล้ำ โจทก์จะขอให้จำเลยรื้อบ้านส่วนรุกล้ำที่ดินของโจทก์ออกไปไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1511/2542 เดิมที่ดินโฉนดเลขที่ 94068 ของโจทก์และโฉนดเลขที่ 94012 พร้อมสิ่งปลูกสร้างของจำเลย เป็นที่ดินแปลงเดียวกันซึ่งโจทก์ซื้อมาจาก น. โดยมีสิ่งปลูกสร้างอยู่ในที่ดินมาก่อนแล้ว ต่อมาโจทก์นำที่ดินโฉนดเลขที่ 94012 ไปจดทะเบียนจำนองและมีการบังคับจำนอง ซึ่ง ค. เป็นผู้ประมูลได้ จากนั้น ค. ขายที่ดินดังกล่าวพร้อมสิ่งปลูกสร้างให้แก่จำเลย

ปรากฏว่าสิ่งปลูกสร้างบางส่วนคือส่วนหนึ่งของบ้านเลขที่ 17 และรั้วบ้านรुकกล้าที่ดินโฉนดเลขที่ 94068 ของโจทก์ กรณีจึงไม่เข้า ป.พ.พ.มาตรา 1312 เพราะการรुकกล้ามิได้เกิดจากจำเลยสร้างขึ้น เมื่อไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับคดีได้ จึงต้องนำมาตรา 1312 ซึ่งเป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งมาปรับตามมาตรา 4 วรรคสอง แห่ง ป.พ.พ. ดังนั้นโจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้องจำเลยให้รือส่วนของบ้านเลขที่ 17 ที่รुकกล้า แต่มีสิทธิเรียกเงินเป็นค่าใช้ส่วนแดนกรรมสิทธิ์และดำเนินการจดทะเบียนสิทธิเป็นภาระจำยอม เมื่อรั้วบ้านที่รुकกล้านั้นมิใช่การรुकกล้าของโรงเรียนหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของโรงเรียนอันจะปรับใช้มาตรา 1312 ได้ จำเลยจึงต้องรือรั้วบ้านที่รुकกล้า

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า ตามมาตรา 4 วรรคสองนั้นมีความสำคัญที่สามารถนำมาใช้ประกอบกับกรณีข้อเท็จจริงของบุคคลปัญญาอ่อนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว แต่ยังมีได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ อีกทั้งมิได้เป็นบุคคลวิกลจริต แต่มีพัฒนาการ การเจริญเติบโตไม่เป็นไปตามวัยที่ควรจะเป็น อายุสมองไม่เท่ากับอายุจริง ชอบเลียนแบบและถูกชักจูงง่าย ไม่มีการพลิกแพลง คัดแปลงใดๆ ไม่สามารถจัดการทรัพย์สินได้ด้วยตนเอง หรือจัดการไปในทางที่อาจเสื่อมเสียต่อทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัวได้ โดยอาศัยมาตรา 30 เป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งได้ เพราะเมื่อไม่สามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้ได้โดยตรงเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อน และก็ไม่มีบทบัญญัติอื่นหรือจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นที่จะนำมาบังคับใช้ได้ กล่าวคือ แม้จะได้มีการตีความตามตัวอักษรของคำว่า “บุคคลวิกลจริต” ตามมาตรา 30 ตามความหมายธรรมดาที่เข้าใจกัน หรือตีความตามความหมายทางการแพทย์หรือตามเจตนารมณ์ของกฎหมายแล้ว ก็ยังไม่สามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้กับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวได้ อีกทั้งไม่มีจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นในเรื่องนี้มาปรับใช้ได้ จึงต้องมีการอุดช่องว่างของกฎหมายโดยใช้การเทียบเคียงมาตรา 30 ซึ่งเป็นบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งตามมาตรา 4 วรรค 2 เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อน และให้ความคุ้มครองแก่บุคคลปัญญาอ่อนได้ ทั้งนี้เมื่อมีคดีเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อน ศาลจะปฏิเสธไม่รับฟ้องหรือยกฟ้องโดยอ้างว่าไม่มีกฎหมายไม่ได้ก็ด้วยเพราะจะต้องนำมาตรา 30 มาวินิจฉัยคดี

จากการที่สามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้ในฐานะที่เป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งกับบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวได้ตามมาตรา 4 วรรคสองนั้นเพราะมาตรา 4 วรรคสองเป็นบทบัญญัติที่ว่าด้วยการอุดช่องว่างแห่งกฎหมาย นอกจากนี้ผู้เขียนยังมีความเห็นเพิ่มเติมอีกว่า กฎหมายได้มีการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตตามมาตรา 30 เพราะเห็นว่าบุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลที่มีความคิดความรู้ที่ห่างจากบุคคลปกติเป็นอย่างมาก จนไม่สามารถดูแลจัดการรักษาทรัพย์สินหรือประโยชน์ได้เสีย

ของตนเองได้ซึ่งเป็นเหตุผลเดียวกับบุคคลปัญญาอ่อนที่มีความคิดความรู้ที่ห่างจากบุคคลปกติในวัยเดียวกัน จนไม่สามารถดูแลจัดการรักษาทรัพย์สินหรือประโยชน์ได้เสียของตนเองได้ ดังนั้น จึงสามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้ในฐานะที่เป็นบทบัญญัติที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งได้นั่นเอง และยังคงสอดคล้องกับเหตุผลธรรมดาที่ว่า “เรื่องที่เกิดผลเดียวกัน ต้องใช้บทบัญญัติเดียวกัน” (ubi eadem ratio idem jus eses debet) อีกด้วย ทั้งนี้ผู้เขียนขอยกตัวอย่างประกอบไว้ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 นาย ก. นาย ข.และนาง ค.เป็นบุตรของนาง ง.ต่อมา นาง ง.ป่วยตายโดยมิได้ทำพินัยกรรมไว้ นาย ก. นาย ข.และนาง ค.จึงได้ตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดกกัน โดยนาย ก.ซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนตัดสินใจตกลงแบ่งมรดกเพราะเห็นว่าเพื่อนของตนก็เคยทำ ซึ่งเป็นการเลียนแบบผู้อื่น โดยที่ไม่ได้ใช้ความคิดของตัวเอง หรือกรณีที่ทำตามที่นาย ข.และนาง ค.บอกให้เช่น นาย ก.ก็เลยตกลงเช่น โดยที่ไม่ได้ใช้ความคิดของตัวเองเช่นกัน ซึ่งเกิดจากการเชื่อคนง่าย ไม่ใช่เกิดจากความไวใจเหมือนเช่นบุคคลปกติ ถ้าเป็นบุคคลปกติจะต้องใช้ความคิดของคนก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไร แต่บุคคลปัญญาอ่อนจะเชื่อคนง่าย ไม่มีการพลิกแพลง หรือคิดแปลงสิ่งใดๆ ไม่สามารถดูแลจัดการรักษาทรัพย์สินหรือประโยชน์ได้เสียของตนได้ จึงทำให้บุคคลปัญญาอ่อนขาดความสามารถในการตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดก

ดังนี้ เมื่อนาย ข.และนาง ค.รู้ว่านาย ก.เป็นบุคคลปัญญาอ่อนที่ตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดกไปโดยเลียนแบบผู้อื่น ไม่ได้ใช้ความคิดของตัวเอง หรือเมื่อนาย ข.และนาง ค.แล้วการตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดกก็ยังไม่สามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้ได้โดยตรง แต่สามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้ได้ในฐานะที่เป็นบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งได้ตามมาตรา 4 วรรคสอง เพราะมีเหตุผลเดียวกันที่บุคคลวิกลจริตและบุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลที่ไม่สามารถดูแลจัดการรักษาทรัพย์สินหรือประโยชน์ได้เสียของตนเองได้ ในขณะที่ทำสัญญาตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดก

ตัวอย่างที่ 2 นาย ก.ซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนถูกนาย ส.ชักจูงให้ขายรถยนต์ หรือขายที่ดินของตนให้แก่ นาย ส.ในราคาถูก โดยที่นาย ส.รู้ดีว่านาย ก.เป็นบุคคลปัญญาอ่อน สัญญาซื้อขายดังกล่าวก็ยังคงมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย ไม่มีผลเป็นโมฆียะ ตามมาตรา 30 เพราะนาย ก. ไม่ใช่บุคคลวิกลจริต แต่ตัดสินใจขายไปโดยไม่ได้ใช้ความคิดว่ารถยนต์ที่ดินจะขายนั้นเหมาะสมแก่ราคาหรือไม่ หรือขายที่ดิน โดยมิได้ใช้ความคิดพิจารณาว่าเป็นที่ดินที่เจริญแล้ว ราคาต้องแพงแน่นอน ฯลฯ ก่อนที่ตัดสินใจขายไปเพราะเขาไม่รู้เลยว่าจะต้องพิจารณาจากอะไรบ้างในการแสดงเจตนาทำสัญญาซื้อขายนั้น ก็รู้แต่ว่าขายทรัพย์สินไปกับใคร และจะได้เงินมาเท่านั้น โดยมิได้ใช้ความคิดใดๆ ในการตัดสินใจทำสัญญาเหมือนเช่นบุคคลปกติทั่วไป ดังนั้นการแสดงเจตนาของนาย ก. ซึ่งเป็น

บุคคลปัญญาอ่อนนั้นเป็นการแสดงเจตนาที่บกพร่องที่ไม่สามารถจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินได้ด้วยตนเอง จึงต้องนำมาตรา 30 ปรับใช้ในฐานะที่เป็นบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งได้ตามมาตรา 4 วรรค 2 เพราะเขามีความคืดความรู้ที่ไม่สามารถดูแลจัดการรักษาทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดของตนเองได้ ในขณะที่ทำสัญญาซื้อขาย ซึ่งใกล้เคียงกับบุคคลวิกลจริต

ตัวอย่างที่ 3 ในวันเดียวกันนาย ข. ซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนให้แหวนทองและวิทยุกับนายหนึ่ง ให้โทรศัพท์มือถือและวีซีดีกับนายสอง ให้กล้องถ่ายรูปและคอมพิวเตอร์กับนายสาม โดยที่นายหนึ่ง นายสอง และนายสามก็ทราบว่านาย ข. เป็นบุคคลปัญญาอ่อนที่ไม่สามารถจัดการทรัพย์สินได้ด้วยตนเอง กรณีนี้เขาให้โดยไม่ได้อำนาจว่าทรัพย์สินที่ให้นั้นจะมีราคาแพงแค่ไหน ประกอบกับถูกสอนให้เป็นคนมีน้ำใจ แบ่งปัน มีศีลธรรม ดังนี้ การให้นั้นจะส่งผลเสียต่อบุคคลปัญญาอ่อนเพราะไม่สามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้ได้โดยตรง จึงต้องอาศัยมาตรา 30 เป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งมาปรับใช้กับกรณีนี้ เพราะมีเหตุผลเดียวกันที่บุคคลวิกลจริตและบุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลที่ไม่สามารถดูแลจัดการรักษาทรัพย์สิน หรือประโยชน์ได้เสียของตนเองได้ในขณะที่ทำสัญญาให้

ตัวอย่างที่ 4 นายม่วงซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนทราบว่าพินัยกรรมคือการกำหนดในเรื่องทรัพย์สินของตนหรือในการต่างๆที่มีผลเมื่อตาย จึงตัดสินใจยกทรัพย์สินให้หลานซึ่งเป็นลูกของป้า เพราะถูกป้า (ซึ่งรู้ดีว่านายม่วงเป็นบุคคลปัญญาอ่อน) ชักชวนว่าถ้ายกให้ลูกของป้าแล้วจะได้มีคนช่วยดูแลรักษาทรัพย์สินให้เมื่อนายม่วงตาย โดยนายม่วงไม่ได้ใช้ความคิดของตนพิจารณาว่าการทำพินัยกรรมนั้นยังสามารถยกทรัพย์สินให้บุคคลอื่นก็ได้ หรือหากไม่ทำพินัยกรรมไว้ พี่น้องของเขาที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็สามารถได้รับมรดกต่อได้ตามกฎหมายมรดก เมื่อเขามีอายุมากขึ้นหรือรู้ว่าแม้ไม่ทำพินัยกรรมไว้ ทรัพย์สินของเขาก็สามารถตกทอดแก่พี่น้องของเขาได้ตามกฎหมายมรดก เช่นนี้เขาอาจตัดสินใจไม่ทำพินัยกรรมฉบับดังกล่าวขึ้นก็ได้ กรณีนี้จะส่งผลเสียต่อบุคคลปัญญาอ่อนได้เพราะไม่สามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้ได้โดยตรง จึงต้องอาศัยมาตรา 30 เป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งมาปรับใช้ เพื่อให้ความคุ้มครองแก่นายม่วง เพราะเป็นเหตุผลเดียวกันที่บุคคลวิกลจริตและนายม่วงซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนนั้น เป็นบุคคลที่ไม่สามารถดูแลจัดการรักษาทรัพย์สินหรือประโยชน์ได้เสียของตนเองได้ในขณะที่ทำพินัยกรรม

ตัวอย่างที่ 5 นางสาวแปดเป็นลูกเศรษฐีแต่ฝึกหัดทำงาน เช่น ถ่ายเอกสาร ที่สำนักงานแห่งหนึ่งที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับการขายบ้าน เห็นบ้านตามตัวอย่างที่บริษัทขายแล้วอยากได้ จึงตัดสินใจขอซื้อบ้านจากบริษัท โดยที่มิได้ใช้ความคิดของตนว่า บ้านหลังนั้นอยู่แถวไหนหรือเป็นการขายแต่ตัว

บ้าน โดยมีได้มีเฟอร์นิเจอร์ที่ประดับโซฟาไว้ด้วย แล้วราคาบ้านจะเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งอาจต้องรอให้ลดราคาได้ แต่นางสาวแปดก็มีได้มีการต่อรองราคาใดๆ และบริษัทก็รู้ดีว่านางสาวแปดเป็นบุคคลปัญญาอ่อน กรณีเช่นนี้นางสาวแปดมิได้เป็นบุคคลวิกลจริต แต่ขาดความสามารถในการจัดการทรัพย์สินของตนด้วยตนเองได้และไม่อาจนำมาตรา 30 มาปรับใช้ได้โดยตรง ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อนางสาวแปดได้ จึงต้องอาศัยมาตรา 30 เป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งมาปรับใช้กับกรณีนี้ตามมาตรา 4 วรรคสอง เพราะเป็นเหตุผลเดียวกันที่บุคคลวิกลจริตและนางสาวแปดซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อน เป็นบุคคลที่ไม่สามารถดูแลจัดการรักษาทรัพย์สินหรือประโยชน์ได้เสียของตนเองได้ในขณะที่ทำสัญญาซื้อขายบ้าน

ตัวอย่างที่ 6 นายขาวซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนอายุ 25 ปี พอเห็นคนอื่นเล่นเกมสก็อยากเล่นบ้าง จึงเอาเงินของตนหรืออาจเอาเงินของพ่อแม่ไปซื้อเกมสื้มามากมาย โดยไม่ได้ใช้ความคิดของตนในการตัดสินใจเลือกซื้อเกมสื้ แต่เป็นการซื้อเพราะทำตามคนอื่นและอยากได้โดยไม่สนใจอะไรทั้งสิ้น ซึ่งส่งผลเสียต่อทรัพย์สินของบุคคลปัญญาอ่อนหรือของพ่อแม่ได้เพราะไม่สามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้ได้โดยตรง จึงต้องอาศัยมาตรา 30 เป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งมาปรับใช้กับกรณีนี้ เพราะเป็นเหตุผลเดียวกันที่บุคคลวิกลจริตและนายขาวซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลที่ไม่สามารถดูแลจัดการรักษาทรัพย์สินหรือประโยชน์ได้เสียของตนเองได้ ในขณะที่ทำสัญญาซื้อขายเกมสื้

ตัวอย่างที่ 7 นางสาวกล้วยอายุ 24 ปีเห็นแม่ซื้อจักรจากร้านของนางเงาะ จึงไปขอซื้อจักรกับนางเงาะมาอีก 4 เครื่องบ้าง โดยซื้อเลียนแบบแม่ของตน มิได้เกิดจากการใช้ความคิดของตัวเองในการตัดสินใจเลือกซื้อจักร และนางเงาะก็รู้ดีว่านางสาวกล้วยเป็นบุคคลปัญญาอ่อน เช่นนี้ทำให้นางสาวกล้วยซึ่งไม่ใช่บุคคลวิกลจริต แต่ไม่สามารถจัดการทรัพย์สินของตนเองได้เสียหายเพราะไม่สามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้ได้โดยตรง จึงต้องอาศัยมาตรา 30 เป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งมาปรับใช้กับกรณีนี้ตามมาตรา 4 วรรคสอง เพราะเป็นเหตุผลเดียวกันที่บุคคลวิกลจริตและนางสาวกล้วยซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อน เป็นบุคคลที่ไม่สามารถดูแลจัดการรักษาทรัพย์สินหรือประโยชน์ได้เสียของตนเองได้ในขณะที่ทำสัญญาซื้อขายจักร

ตัวอย่างที่ 8 นายเสือซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนมีอายุ 27 ปีได้รับทรัพย์มรดกมาโดยเป็นเงินจำนวน 600,000 บาท และบ้านอีก 1 หลังราคา 800,000 บาท พอลงทุนราบเรื่องนี้แล้ว และลงทุนกำลังอยากได้รถคันใหม่ราคา 900,000 บาท เลยชักชวนให้นายเสือขายบ้านราคา 800,000 บาท แก่นายม้า และเอาเงินให้ลงทุนไปอีก 100,000 บาทเพื่อจะได้ไปซื้อรถคันใหม่มา นายเสือกก็เชื่อ โดยไม่ได้ใช้ความ

คิดของคนในการพิจารณาขายบ้าน รู้แต่ว่าจะได้รตมาแค่นั้น หากเป็นบุคคลทั่วไปจะมีการพิจารณา
 สิ่งต่างๆ ประกอบในการตัดสินใจทำการซื้อหรือขายทรัพย์สินของคนด้วย เช่น หากขายบ้านไป
 ตอนนี้จะได้ราคาสูงมาก ถ้าไม่ขายตอนนี้ รออีก 2 ปีอาจมีราคาแพงขึ้นก็ได้ หรือหากขายบ้านไป
 ตอนนี้ก็จะหาซื้อบ้านในแหล่งเจริญเช่นนี้อีกในราคาที่แพงมาก ทั้งนี้ลุงก็รู้ดีว่านายเสื่อเป็นบุคคล
 ปัญญาอ่อน ด้วยเหตุนี้ก็จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อนายเสื่อได้เพราะไม่สามารถนำมาตรา 30 มา
 ปรับใช้ได้โดยตรง แต่ต้องอาศัยมาตรา 30 เป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งมาปรับใช้กับกรณีนี้
 ตามมาตรา 4 วรรคสอง เพราะเป็นเหตุผลเดียวกันที่บุคคลวิกลจริตและนายเสื่อซึ่งเป็นบุคคลปัญญา
 อ่อน เป็นบุคคลที่ไม่สามารถดูแลจัดการรักษาทรัพย์สินหรือประโยชน์ได้เสียของตนเองได้ ในขณะที่
 ที่ทำสัญญาซื้อขายบ้าน

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้เขียนเห็นว่าการนำมาตรา 30 มาปรับใช้ในฐานะที่เป็นบท
 กฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งตามมาตรา 4 วรรคสองกับบุคคลปัญญาอ่อนนั้นมีความชัดเจนและ
 เหมาะสมต่อบุคคลปัญญาอ่อน

ในปัจจุบันผู้เขียนพบเพียงคำพิพากษาฎีกาเดียวที่เกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาของ
 บุคคลปัญญาอ่อนที่มีได้ถูกศาลตั้งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ คือ
 คำพิพากษาฎีกาที่ 1645/2520

คำพิพากษาฎีกาดังกล่าวได้วินิจฉัยไว้ว่าเพียงแต่ปัญญาอ่อน หูไม่ดี ได้ยินไม่ชัด ไม่
 สามารถดูแลรับผิดชอบโดยลำพัง ดังนี้ เป็นแต่จิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบไม่ถึงวิกลจริต จะนำ
 มาตรา 30 มาปรับใช้ไม่ได้ จึงทำให้การตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดกของบุคคลปัญญาอ่อนนั้นสมบูรณ์

จากคำพิพากษาฎีกาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า มิได้มีการนำมาตรา 4 วรรคสองมาปรับใช้
 และบุคคลปัญญาอ่อนนั้นมีความสามารถในการตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดก ทั้งๆที่ยังไม่สามารถดูแลรับ
 รับผิดชอบได้โดยลำพัง ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่า การตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดกสมบูรณ์ บุคคลปัญญา
 อ่อนไม่มีสิทธิที่จะบอกล้างการตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดกนั้นได้ ซึ่งส่งผลเสียต่อบุคคลปัญญาอ่อนได้
 แต่หากมาตรา 4 วรรคสองมาปรับใช้แล้ว ก็จะทำให้สามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้ในฐานะที่
 เป็นบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง ซึ่งจะเป็นผลดีต่อบุคคลปัญญาอ่อนมากกว่า เพราะเมื่อพิสูจน์ได้
 ว่า บุคคลปัญญาอ่อนไม่สามารถดูแลรับผิดชอบได้โดยลำพัง ไม่สามารถจะจัดทำกรงานโดยตนเอง
 ได้ ไม่เข้าใจถึงการตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดกและคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตแล้ว สัญญาจะมีผลเป็น
 โมฆียะ ทำให้บุคคลปัญญาอ่อนมีสิทธิที่จะบอกล้างการตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดกได้เมื่อตนสามารถดู

แลรับผิดชอบได้โดยลำพัง หรือสามารถจัดทำกรงานโดยตนเองได้ หรือเข้าใจถึงการตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดกแล้ว และเมื่อมีการบอกกล่าวแล้วก็กลับคืนสู่ฐานะเดิมได้ หากพันวิสัยที่จะกลับคืนสู่ฐานะเดิมได้ บุคคลปัญญาอ่อนก็ยังสามารถชดใช้คืนอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีการสืบถึงข้อเท็จจริงว่าในขณะที่ตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดกนั้นบุคคลปัญญาอ่อนได้ทำไปโดยไม่รู้และไม่เข้าใจ ไม่สามารถดูแลรับผิดชอบได้โดยลำพัง ไม่สามารถจะจัดทำกรงานโดยตนเองได้นั้นเป็นการพิสูจน์ที่สอดคล้องกับความสามารถที่แท้จริงของเขาคือ

อย่างไรก็ตาม แม้คำพิพากษาฎีกาดังกล่าวจะมีได้ใช้มาตรา 4 วรรคสองและหากมีคดีเกิดขึ้นในปัญหาข้อเท็จจริงเดียวกันอีกกับคำพิพากษาฎีกาดังกล่าว ก็ไม่จำเป็นต้องตัดสินคดีตามคำพิพากษาฎีกาดังกล่าว และยังคงสามารถนำมาตรา 4 วรรคสองมาปรับใช้ได้ เพราะประเทศไทยเป็นระบบกฎหมายซีวิลลอว์ที่ยึดตัวบทกฎหมายเป็นหลัก ซึ่งต่างจากประเทศที่เป็นระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ผู้เขียนจึงอยากเสนอแนะให้ใช้มาตรา 30 ประกอบกับมาตรา 4 วรรคสองด้วยเพื่อให้บุคคลปัญญาอ่อนได้รับความคุ้มครองในการทำนิติกรรมสัญญาได้อย่างชัดเจน โดยสอดคล้องกับความสามารถที่แท้จริงของบุคคลปัญญาอ่อน แต่เพื่อความชัดเจนมากขึ้นผู้เขียนมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่าควรจะได้แก้ไขมาตรา 30 ซึ่งจะได้อีกต่อไปหลังจากที่ได้ศึกษากฎหมายต่างประเทศแล้ว

เมื่อศึกษาวิเคราะห์กฎหมายต่างประเทศแล้ว ผู้เขียนพบว่ามีความเหมือนและความแตกต่างจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย โดยแบ่งเป็นหัวข้อได้ดังนี้

- ก. กฎหมายอังกฤษ
- ข. กฎหมายสหรัฐอเมริกา
- ค. กฎหมายอิตาลี

ก. กฎหมายอังกฤษ

ตามกฎหมายอังกฤษนั้นมีหลักทั่วไปในการทำสัญญาว่า คู่สัญญาจะต้องมีความสามารถในการทำสัญญาด้วย จึงจะทำให้สัญญามีผลบังคับใช้ได้เช่นเดียวกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย และบุคคลปัญญาอ่อนจะมีความสามารถในการทำสัญญาด้วยหรือไม่ จะต้องพิจารณาจากหลักเกณฑ์เดียวกับบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาซึ่งเรียกว่า mentally disordered persons เพราะคำว่า mentally disorder ตามกฎหมายอังกฤษใช้ความหมาย

เดียวกับที่ได้นิยามความหมายไว้ในบทบัญญัติ Mental Health Act 1983 ซึ่งสามารถรวมถึงบุคคลปัญญาอ่อนได้ด้วย ทั้งนี้ ยังเป็นคำที่มีความหมายกว้างกว่าคำว่า “บุคคลวิกลจริต” ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยด้วย ส่วนหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความสามารถของบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาตามกฎหมายอังกฤษดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

สัญญาที่ทำโดยบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญามีผลบังคับใช้ได้ เว้นแต่

1. บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาไม่สามารถเข้าใจถึงการทำสัญญา และคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งรู้ถึงความไร้ความสามารถนี้ สัญญาที่จะมีผลเป็น โหมฆิยะหรือ
2. ถ้าบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญานี้อยู่ภายใต้อำนาจศาลตาม part VII management of property and affairs of patients ของ Mental Health Act 1983 แล้ว ศาลจะเป็นผู้กำหนดทรัพย์สินของเขา หากเขาจะกำหนดทรัพย์สินด้วยตนเองหรือทำสัญญาใดๆขึ้นมา การกำหนดเกี่ยวกับทรัพย์สินหรือการทำสัญญานั้นก็จะไม่ผูกพันเขา (ถ้าไม่อยู่ภายใต้อำนาจศาลก็จะต้องพิจารณาตามข้อยกเว้นที่ 1 นั่นเอง)

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ตามข้อยกเว้นที่ 1 นั้นมีหลักเกณฑ์เหมือนมาตรา 30 ของไทย แต่มีความแตกต่างกันตรงที่มาตรา 30 ของไทยมีผลบังคับใช้กับบุคคลวิกลจริตเท่านั้น ส่วนข้อยกเว้นที่ 1 ของอังกฤษนั้นมีผลบังคับใช้กับบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญา ซึ่งสามารถบังคับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนได้ทุกระดับสติปัญญา ไม่ว่าจะเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ เป็นบุคคลวิกลจริตได้โดยตรงด้วย และตามมาตรา 30 ของไทยจะบังคับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนที่ยังไม่ถึงขั้นบุคคลวิกลจริตได้จะต้องอาศัยมาตรา 4 วรรคสองประกอบด้วย เพราะมาตรา 30 ของไทยยังขาดความชัดเจน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้เขียนจึงมีความต้องการที่จะให้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 30 ของไทยมีความชัดเจนมากขึ้น โดยสามารถรวมถึงบุคคลปัญญาอ่อนที่เป็นทั้งบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลปัญญาอ่อนที่ไม่สามารถจะจัดทำกรงานโดยตนเองได้ ไม่รู้ไม่เข้าใจในนิติกรรมสัญญาได้โดยตรงอีกด้วยให้เหมือนกับของอังกฤษ โดยมีข้อเสนอแนะให้แก้มาตรา 30 โดยให้สอดคล้องกับความสามารถที่แท้จริงของบุคคลปัญญาอ่อนและสอดคล้องกับมาตราอื่นของไทยด้วย ซึ่งจะขอกล่าวถึงต่อไปเมื่อได้วิเคราะห์กฎหมายสหรัฐอเมริกาและอิตาลีด้วย

ตามข้อยกเว้นที่ 2 นั้นได้กำหนดให้มีการร้องขอเพื่อคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนเช่นกัน แต่มีหลักเกณฑ์การร้องขอต่างจากของไทย เพราะของไทยกำหนดให้บุคคลปัญญาอ่อนที่เป็นบุคคลวิกลจริตถูกร้องขอให้เป็นคนไร้ความสามารถได้ และจะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของผู้อนุบาลหรือบุคคลปัญญาอ่อนที่มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือพิการ หรือมีเหตุอันใดจนไม่สามารถจะ

จัดทำกรงานโดยตนเองได้ หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว จะถูกร้องขอให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถได้ และจะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของผู้พิทักษ์ แต่ของอังกฤษไม่ว่าบุคคลปัญญาอ่อนจะเป็นบุคคลวิกลจริตหรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือพิการ หรือมีเหตุอื่นใดจนไม่สามารถจะจัดทำกรงาน โดยตนเองได้ หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว ก็สามารถถูกร้องขอให้เป็นคนที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญา แล้วทรัพย์สินของเขาจะอยู่ภายใต้อำนาจศาล ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า บุคคลปัญญาอ่อนได้รับการคุ้มครองโดยสามารถร้องขอได้เช่นกัน แต่เกณฑ์การร้องขอแตกต่างกัน และผลของสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนนั้นก็ต่างกันโดยขึ้นอยู่กับว่าร้องขอให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถตามกฎหมายไทย หรือร้องขอให้เป็นคนที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาตามกฎหมายอังกฤษ

สำหรับของไทย หากบุคคลปัญญาอ่อนถูกร้องขอให้เป็นคนไร้ความสามารถ สัญญาใดๆ ของพวกเขาจะเป็นโมฆะทั้งหมด แต่หากบุคคลปัญญาอ่อนถูกร้องขอให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ สัญญาของพวกเขาจะเป็นโมฆะ หากฝ่าฝืนตามที่มาตรา 34 กำหนดไว้ สำหรับของอังกฤษ หากบุคคลปัญญาอ่อนถูกร้องขอต่อศาลให้เป็นคนที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาแล้ว ศาลจะเป็นผู้กำหนดทรัพย์สินของเขา ดังนั้นหากเขาจะทำสัญญาใดๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินของเขาขึ้นมาสัญญานั้นก็จะไม่ผูกพันเขาเลย ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า ไม่ว่าทั้งของไทยหรืออังกฤษมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ดังนี้

ข้อดีของไทย คือ มีหลักเกณฑ์การร้องขอให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถที่ชัดเจนและให้อิสระแก่บุคคลที่ถูกร้องขอให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถมากกว่าของอังกฤษ แต่ข้อเสีย คือผลของสัญญาที่เป็นโมฆะนั้นให้ความคุ้มครองแก่บุคคลที่เป็นคู่สัญญาอีกฝ่ายมากกว่า เพราะผลของสัญญาจะสมบูรณ์จนกว่าจะบอกล้าง นั่นคือ หากผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์หรือบุคคลปัญญาอ่อนที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือบุคคลปัญญาอ่อนที่เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถไม่บอกล้างสัญญา สัญญาก็จะสมบูรณ์

ข้อดีของอังกฤษ คือ ให้ความคุ้มครองแก่บุคคลปัญญาอ่อนที่ถูกร้องขอให้เป็นคนที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญา มากกว่าบุคคลที่เป็นคู่สัญญาอีกฝ่าย เพราะสัญญาจะไม่ผูกพันต่อบุคคลปัญญาอ่อนที่อยู่ภายใต้อำนาจศาลแล้ว แต่มีข้อเสีย คือ บุคคลปัญญาอ่อนที่ถูกร้องขอให้เป็นคนที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาจะต้องอยู่ภายใต้อำนาจศาล ไม่มีอิสระที่จะทำสัญญาต่างๆ ได้ด้วยตนเองและไม่มีเกณฑ์แบ่งการร้องขอที่ชัดเจน จึงทำให้บุคคลปัญญาอ่อนที่มี

ความรู้ความเข้าใจในสัญญาซื้อขายง่าย ๆ ไม่สามารถทำสัญญาได้ด้วยตนเอง แต่จะต้องอยู่ภายใต้ อำนาจศาล ผู้เขียนจึงเห็นว่าในข้อยกเว้นที่ 2 นี้ ของไทยจะดีกว่าของอังกฤษ ส่วนผลของสัญญานั้น ควรเป็นโมฆียะ โมฆะ หรือไม่ผูกพันจะดีและเหมาะสมกับบุคคลปัญญาอ่อนทั้งที่เป็นบุคคลวิกลจริตและไม่เป็นบุคคลวิกลจริตนั้นเป็นเรื่องที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมอย่างละเอียดมากกว่าใน วิทยานิพนธ์ฉบับนี้

นอกจากนี้ ตามมาตรา 3 ของ The Sale of Goods Act 1979 ของอังกฤษได้กำหนดเกี่ยวกับหลัก necessities ไว้ว่า สัญญาที่เกี่ยวกับการขายและส่งมอบสินค้าที่ไม่เกินไปกว่าความจำเป็น และสมควร เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค การศึกษา เป็นต้น ที่ทำโดยบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาแล้ว บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญานั้นจะต้องผูกพันตามราคาที่เหมาะสม แต่หากคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่รู้ถึงความรู้ความสามารถของบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาแล้ว ความรับผิดชอบของบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาจะไม่จำกัดอยู่แค่ตามราคาที่เหมาะสม เพราะจะต้องเป็นไปตามหลักทั่วไปที่กล่าวมาแล้วข้างต้นด้วย เช่น นาย B ขายเสื้อให้แก่บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาในราคา 1,000 บาท โดยรู้ถึงความรู้ความสามารถของเขา นาย B จะไม่สามารถบังคับให้บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาจ่ายเงินในราคา 1,000 บาทตามสัญญาได้ แต่สามารถได้รับเงินคืนตามราคาที่เหมาะสมตามหลัก necessities ได้ ซึ่งเป็นราคาที่ไม่เกินไปกว่าความจำเป็นและสมควร ราคานั้นอาจเป็น 400 บาทซึ่งเป็นราคาต้นทุนของผู้ขาย แต่หากเขาไม่รู้ถึงความรู้ความสามารถดังกล่าวแล้วขายไปในราคา 1,000 บาท เขาก็สามารถได้รับเงิน 1,000 บาทตามสัญญาได้ แต่อาจถูกฟ้องตามพระราชบัญญัติสัญญาไม่เป็นธรรมได้

จากมาตรา 3 ดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าเป็นข้อยกเว้นของข้อยกเว้นทั้ง 2 ข้อดังกล่าวที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และมาตรา 3 นี้ทำให้สัญญาเกี่ยวกับการขายและส่งมอบสินค้าที่ไม่เกินไปกว่าความจำเป็นและสมควรมีผลสมบูรณ์โดยบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาจะต้องผูกพันตามราคาที่เหมาะสม ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นการคุ้มครองคู่สัญญาอีกฝ่ายด้วย และเป็นธรรมทั้งบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาและคู่สัญญาอีกฝ่าย แต่ของไทยไม่มีการบัญญัติ เช่นนี้

ดังนั้น ถ้าบุคคลปัญญาอ่อนถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้ว ได้ทำสัญญาเกี่ยวกับการขายและส่งมอบสินค้าที่ไม่เกินไปกว่าความจำเป็นและสมควรก็จะมีผลเป็นโมฆียะ ผูกพัน

จนกว่าจะบอกล้าง หากถูกศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถแล้วก็มีความสามารถทำสัญญา ดังกล่าวได้ เพราะมาตรา 34 มิได้ห้ามไว้ แต่หากบุคคลปัญญาอ่อนยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ ก็จะต้องวินิจฉัยตามมาตรา 30 ว่าบุคคลปัญญาอ่อน เป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ ได้ทำสัญญาในขณะที่จิตวิกลหรือไม่ และคู่สัญญาอีกฝ่ายได้รู้แล้วด้วย ว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริตหรือไม่ หากเข้าเกณฑ์ตามมาตรา 30 เหล่านี้แล้ว สัญญาก็จะมีผลเป็นโมฆียะ หากทำสัญญาโดยมิได้เข้าเกณฑ์ตามมาตรา 30 สัญญาก็จะมีผลสมบูรณ์ หากบุคคลปัญญาอ่อนมิได้เป็นบุคคลวิกลจริตและจะนำมาตรา 30 มาปรับใช้ได้ก็ต้องอาศัยมาตรา 4 ประกอบในฐานะที่เป็นบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งได้

สำหรับสัญญาเกี่ยวกับการขายและส่งมอบสินค้าที่ไม่เกินไปกว่าความจำเป็นและสมควร นี้ ผู้เขียนเห็นว่า มีผลบังคับใช้ตามกฎหมายไทยนั้นเหมาะสมแล้ว เพราะสามารถให้ความคุ้มครองแก่บุคคลปัญญาอ่อนและคู่สัญญาอีกฝ่ายได้อย่างเป็นธรรม โดยพิจารณาตามหลักความสามารถของผู้ทำสัญญา และความสุจริตในการเข้าทำสัญญาได้ จึงไม่จำเป็นต้องแบ่งสัญญาเกี่ยวกับการขายและส่งมอบสินค้าที่ไม่เกินไปกว่าความจำเป็นและสมควรออกมาให้เหมือนกฎหมายอังกฤษ

ข. กฎหมายสหรัฐอเมริกา

ตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา ในการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนมีหลักพิจารณาดังนี้

1. หากบุคคลปัญญาอ่อนอยู่ภายใต้การดูแลโดยคำสั่งศาลได้ทำสัญญาขึ้นมา สัญญานั้นจะมีผลเป็นโมฆะ

2. หากบุคคลปัญญาอ่อนไม่ได้อยู่ภายใต้การดูแลโดยคำสั่งศาล สัญญานั้นจะเป็นโมฆียะเท่านั้นตามมาตรา 15 แห่ง The Restatement of contracts เมื่อ

2.1. บุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลวิกลจริต หรือ

2.2. บุคคลปัญญาอ่อนมีความบกพร่องได้ทำสัญญาโดยที่ไม่สามารถเข้าใจตามเหตุผลอันควรในลักษณะและผลของสัญญาได้ หรือ

2.3. บุคคลปัญญาอ่อนบกพร่องไม่สามารถทำสัญญาได้ตามเหตุผลอันควรและคู่สัญญาอีกฝ่ายรู้ว่าบุคคลปัญญาอ่อนบกพร่องไม่สามารถทำสัญญาได้ตามเหตุผลอันควรนั้น

จากหลักดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า สามารถนำหลักดังกล่าวมาบังคับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนได้โดยตรงและชัดเจน นอกจากนี้เป็นการเน้นที่ความสามารถในการทำสัญญาอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริงของความสามารถของบุคคลปัญญาอ่อนเหมือนหลักทั่วไปของอังกฤษ ผู้เขียนจึงมีความเห็นเหมือนกับที่อธิบายในกฎหมายอังกฤษว่า เมื่อเปรียบเทียบกฎหมายไทยกับกฎหมายต่างประเทศแล้ว กฎหมายไทยได้ให้ความคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนแล้ว แต่มีข้อเสียเพียงอย่างเดียวตามมาตรา 30 ที่บัญญัติไม่ชัดเจนถึงบุคคลปัญญาอ่อน จึงต้องมีการอุดช่องว่างของกฎหมายด้วยมาตรา 4 วรรคสองเพื่อให้สามารถบังคับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนได้

ค. กฎหมายอิตาลี

ตามประมวลกฎหมายแพ่งอิตาลี (The Italian Civil Code 1942) ได้บัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองบุคคลผู้หย่อนความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาไว้ในมาตรา 414-432 ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนได้ดังนี้

1. กรณีที่บุคคลปัญญาอ่อนบรรลุนิติภาวะ (อายุตั้งแต่ 18 ปีบริบูรณ์) หรือเป็นผู้เยาว์ที่ถูกปล่อยเป็นอิสระที่มีสภาพทางจิตใจหรือสติปัญญาบกพร่องเป็นลักษณะติดตัวประจำ ซึ่งทำให้พวกเขาไร้ความสามารถที่จะดูแลรักษาทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดของเขาแล้ว เขาก็จะถูกประกาศเป็นบุคคลที่ถูกห้ามซึ่งภาษาอิตาลีเรียกว่า interdette persone (ภาษาอังกฤษ คือ interdicted person) ตามมาตรา 414 โดยมีบุคคลผู้ร้องขอให้บุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวเป็นบุคคลที่ถูกห้าม คือ คู่สมรสหรือบุคคลที่สืบสายโลหิตเดียวกันภายใน 4 ลำดับชั้นหรือลูกที่ลูกน้องภายใน 2 ลำดับชั้น หรือโดยผู้ดูแลหรือ โดยอัยการตามมาตรา 417 วรรคแรก

เมื่อบุคคลปัญญาอ่อนถูกศาลสั่งให้เป็นบุคคลที่ถูกห้ามแล้ว ได้ทำการใดๆ รวมถึงนิติกรรมสัญญาใดๆ ขึ้นมา นิติกรรมสัญญานั้นจะมีผลเป็น โมฆียะตามมาตรา 1425 และผู้ถูกห้ามหรือผู้ดูแลของบุคคลที่ถูกห้าม หรือทายาทของบุคคลที่ถูกห้าม หรือผู้รับมรดกที่มีส่วนได้เสียสามารถบอกล้างการทำนิติกรรมสัญญาดังกล่าว ได้ตามมาตรา 427

เช่น นายช้างซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนที่มีสภาพทางจิตใจและสติปัญญาบกพร่องมานานแล้ว และปัจจุบันก็ยังพูดคุยไม่รู้เรื่อง ซึ่งทำให้เขาไม่สามารถดูแลทรัพย์สินและประโยชน์ต่างๆ ของเขาได้ บิดาของเขาจึงร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลสั่งให้นายช้างเป็นบุคคลที่ถูกห้ามตามมาตรา 417 วรรคแรก

เมื่อศาลได้สั่งให้นายช้างเป็นบุคคลที่ถูกห้ามแล้วตามมาตรา 414 หากนายช้างได้เซ็นชื่อลงในสัญญาซื้อขายเครื่องซักผ้ากับบริษัทแห่งหนึ่ง สัญญาซื้อขายเครื่องซักผ้านี้ก็จะมีความเป็น โมฆียะตามมาตรา 1425 และบิดาของเขาก็สามารถบอกล้างสัญญาซื้อขายเครื่องซักผ้าได้ตามมาตรา 427

จากการให้ความคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนโดยให้มีการร้องขอต่อศาล เพื่อให้ศาลสั่งให้บุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลที่ถูกห้ามตามประมวลกฎหมายแพ่งอาติมาตรา 414 ประกอบกับมาตรา 417 วรรคแรก ผู้เขียนเห็นว่าเหมือนกับที่ร้องขอให้บุคคลปัญญาอ่อนเป็นคนไร้ความสามารถตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมาตรา 28 เพราะคำว่า “บุคคลวิกลจริต” ของไทยที่อาจถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถตามมาตรา 28 นั้นมีลักษณะเหมือนกับบุคคลที่ถูกห้ามตามกฎหมายอาติมาตรา 414 เนื่องจากบุคคลวิกลจริตของไทยตามความคิดเห็นของนักกฎหมายและแนวคำพิพากษากฎานั้น จะมีลักษณะที่มีอาการผิดปกติอย่างมากและเป็นประจำติดตัวจนไม่สามารถประกอบกิจการงานของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ทีเดียว ซึ่งก็เหมือนกับบุคคลที่ศาลจะประกาศเป็นบุคคลที่ถูกห้ามของอาติ ที่บัญญัติลักษณะไว้ว่าเป็นบุคคลที่มีสภาพทางจิตใจหรือสติปัญญาบกพร่องเป็นลักษณะที่ติดตัวประจำ ซึ่งทำให้พวกเขาไร้ความสามารถที่จะดูแลรักษาทรัพย์สินและประโยชน์อื่นใดของเขาได้

นอกจากนี้ นิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนที่เป็นบุคคลที่ถูกห้ามตามประมวลกฎหมายแพ่งอาติมาตรา 1425 นั้นจะมีผลเป็นโมฆียะเช่นเดียวกับนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนที่เป็นคนไร้ความสามารถตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมาตรา 29 และ

บุคคลที่สามารถบอกกล่าวตามประมวลกฎหมายแพ่งอาติมาตรา 427 ก็เหมือนกับของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมาตรา 175(2) และมาตรา 175 วรรคสอง

2. กรณีที่บุคคลปัญญาอ่อนบรรลุนิติภาวะแล้ว และเป็นผู้ที่มีสภาพทางจิตใจหรือสติปัญญาบกพร่อง แต่ไม่ถึงขั้นเป็นบุคคลที่ถูกห้าม อาจถูกประกาศให้เป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถซึ่งภาษาอาติเรียกว่า inabilitate persone (ภาษาอังกฤษ คือ disabled person) ได้ตามมาตรา 415 โดยมีบุคคลผู้ร้องขอให้บุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวเป็นบุคคลที่ถูกห้าม คือ คู่สมรสหรือบุคคลที่สืบสายโลหิตเดียวกันภายใน 4 ลำดับชั้นหรือถูกพี่น้องภายใน 2 ลำดับชั้นหรือโดยผู้ดูแลหรือโดยอัยการตามมาตรา 417 วรรคแรก

เมื่อบุคคลปัญญาอ่อนถูกศาลสั่งให้เป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถแล้วได้ทำการใดๆ รวมถึงนิติกรรมสัญญาใดๆ ขึ้นมา ที่นอกเหนือจากอำนาจทางการปกครองทั่วไป โดยไม่เป็นไปตามที่กำหนดไว้แล้ว จะมีผลเป็นโมฆะตามมาตรา 1425 และบุคคลที่ไร้ความสามารถหรือทายาทของบุคคลดังกล่าวสามารถบอกกล่าวนิติกรรมสัญญานั้นได้ตามมาตรา 427 วรรคสอง

เช่น พี่ชายของนายมาซึ่งเป็นผู้ปัญญาอ่อนที่มีสภาพทางจิตใจและสติปัญญาบกพร่อง แต่ไม่ถึงขั้นเป็นบุคคลที่ถูกห้าม ได้ร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลสั่งให้เป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถตามมาตรา 417 วรรคแรกประกอบกับมาตรา 415

เมื่อศาลได้สั่งให้นายมาเป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถแล้วตามมาตรา 415 นายมาจะทำนิติกรรมให้เช่าเกินกว่า 9 ปีไม่ได้เพราะเป็นการทำนอกเหนืออำนาจการปกครองดูแลทั่วไปตามที่กำหนดไว้ หากฝ่าฝืนจะมีผลเป็นโมฆะตามมาตรา 1425 และพี่ชายของนายมาสามารถบอกกล่าวสัญญาให้เช่าได้ตามมาตรา 427 วรรคสอง

จากการให้ความคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนโดยให้มีการร้องขอต่อศาล เพื่อให้ศาลสั่งให้บุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถตามประมวลกฎหมายแพ่งอาติมาตรา 415 ประกอบกับมาตรา 417 วรรคแรก ผู้เขียนเห็นว่า เหมือนกับที่มีการร้องขอให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมาตรา 32 และนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนที่เป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถที่ทำนอกเหนืออำนาจทั่วไปแล้วนั้น จะมีผลเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งอาติมาตรา 1425 ประกอบกับมาตรา 427 วรรคสอง เช่นเดียวกับนิติ

กรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนที่เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถที่ทำนอกเหนือที่กฎหมายกำหนดไว้ นั่นจะมีผลเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมาตรา 34 และบุคคลที่สามารถบอกล้างตามประมวลกฎหมายแพ่งอิตาลีมาตรา 427 วรรคสองก็เหมือนกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมาตรา 175(2) กับมาตรา 175 วรรคสอง

นอกจากนี้ การให้ความคุ้มครองในกรณี 2 นี้ ผู้เขียนมีความเห็นเพิ่มเติมว่าคำว่า “บุคคลที่มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ” ตามกฎหมายไทยที่อาจถูกศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถได้ตามมาตรา 32 นั้นมีลักษณะเหมือนกับบุคคลที่ไร้ความสามารถของอิตาลีมาตรา 415 เพราะบุคคลที่มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบของไทยนั้นตามความคิดเห็นของนักกฎหมาย ก็คือ บุคคลที่มีอาการผิดปกติที่ไม่ถึงขั้นเป็นบุคคลวิกลจริต ซึ่งก็เหมือนกับบุคคลที่ศาลจะประกาศเป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถของอิตาลีที่บัญญัติลักษณะไว้ว่าเป็นบุคคลที่มีสภาพทางจิตใจหรือสติปัญญาบกพร่องแต่ไม่ถึงขั้นเป็นบุคคลที่ถูกห้าม

3. กรณีที่บุคคลปัญญาอ่อนไม่เป็นบุคคลที่ถูกห้ามตามมาตรา 414 หรือบุคคลที่ไร้ความสามารถตามมาตรา 415 ดังกล่าวข้างต้น แต่เป็นบุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจและแสดงเจตนาซึ่งภาษาอิตาลีเรียกว่า *persona incapace d'intendere o di volere* ภาษาอังกฤษ คือ *person who incapable of understanding or intending* ได้ทำการใดๆ รวมถึงนิติกรรมสัญญาขึ้นมา นิติกรรมสัญญาของเขาก็จะมีผลเป็นโมฆะตามมาตรา 428 ประกอบกับมาตรา 1425 และบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวหรือทายาทของบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวสามารถบอกล้างนิติกรรมสัญญาได้ เมื่อเขาได้ทำนิติกรรมสัญญาในขณะที่ไม่สามารถเข้าใจหรือแสดงเจตนาได้ และเกิดความเสียหายอย่างมากต่อเขาตามมาตรา 428 วรรคแรก แต่จะไม่สามารถบอกล้างได้หากคู่สัญญาอีกฝ่ายสุจริตไม่ได้ทำให้เกิดความเสียหายหรืออาจเกิดความเสียหายต่อบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวตามมาตรา 428 วรรคสอง

เช่น นายมานะซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนที่ไม่ได้เป็นบุคคลที่ถูกห้าม หรือบุคคลที่ไร้ความสามารถได้ตกลงขายรถยนต์ของตนไปในราคาถูกเพราะถูกนายมารชักรู้ง ทั้งๆที่นายมารรู้ดีว่านายมานะเป็นบุคคลปัญญาอ่อน การที่นายมานะตกลงขายรถยนต์ของตนไปในราคานั้น นายมานะรู้แต่ว่าขายรถยนต์ไปให้กับใคร และจะได้เงินมาเท่านั้นแต่ไม่รู้ว่าการขายรถยนต์ไปนั้นจะเหมาะสมกับราคาหรือไม่ เนื่องจากนายมานะเป็นบุคคลปัญญาอ่อนซึ่งไม่รู้เลยว่าจะต้องมีการพิจารณาจากอะไรบ้างในการแสดงเจตนาทำสัญญาซื้อขายรถยนต์ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า นายมานะไม่

สามารถเข้าใจและแสดงเจตนาได้ สัญญาซื้อขายนี้จึงมีผลเป็นโมฆียะตามมาตรา 428 ประกอบกับ มาตรา 1425 และนายมานะหรือทายาทของนายมานะสามารถบอกล้างสัญญาซื้อขายรถยนต์ได้ตามมาตรา 428 วรรคแรก (แต่ถ้านายมานะซึ่งเป็นผู้สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งทุจริตไม่ได้ทำให้เกิดความเสียหาย หรืออาจเกิดความเสียหายต่อบุคคลปัญญาอ่อนแล้ว นายมานะหรือทายาทของนายมานะก็จะไม่สามารถบอกล้างสัญญาซื้อขายรถยนต์นี้ได้ตามมาตรา 428 วรรคสอง)

จากการให้ความคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งอิตาลีมาตรา 428 นี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่าหลักเกณฑ์ในการคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งอิตาลีมาตรา 428 เหมือนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมาตรา 30 แต่มีความแตกต่างเกี่ยวกับตัวบุคคลที่ได้รับความคุ้มครอง กล่าวคือ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมาตรา 30 ได้ให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต (person of unsound mind) แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งอิตาลีมาตรา 428 ได้ให้ความคุ้มครองบุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจและแสดงเจตนา (person who incapable of understanding or intending) ซึ่งคำว่า “บุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจและแสดงเจตนา” นั้น สามารถรวมถึงบุคคลปัญญาอ่อนที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญา ไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่ถูกห้ามตามกฎหมายอิตาลีหรือไม่ก็ได้ เพราะใช้เกณฑ์ในการให้ความคุ้มครองจากความเข้าใจและความสามารถในการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา มิใช่แค่เป็นบุคคลที่มีอาการผิดปกติอย่างมากและเป็นประจำติดตัวจนไม่สามารถประกอบกิจการงานของตนหรือประกอบกิจการส่วนตัวของตนได้ทีเดียว หรือไม่รู้สึกผิดชอบใดๆ ซึ่งเป็นลักษณะของบุคคลที่ถูกห้ามตามกฎหมายอิตาลีหรือบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายไทย ดังนั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งอิตาลีมาตรา 428 จึงสามารถครอบคลุมถึงบุคคลปัญญาอ่อนที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญา ไม่ว่าจะ เป็นบุคคลที่ถูกห้ามหรือไม่ก็ได้ แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมาตรา 30 ใช้คำว่า “บุคคลวิกลจริต” นั้น ไม่สามารถครอบคลุมถึงบุคคลปัญญาอ่อนที่ไม่เป็นบุคคลวิกลจริตแต่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาได้ จึงไม่สามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวได้โดยตรงแต่ต้องนำมาปรับใช้ในฐานะที่เป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งตามมาตรา 4 วรรคสองซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่า มาตรา 428 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งอิตาลีบัญญัติได้ชัดเจนกับบุคคลปัญญาอ่อนมากกว่ามาตรา 30 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทย

ดังนั้น จากที่วิเคราะห์ถึงกฎหมายอิตาลีกับกฎหมายไทยดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่าแม้ว่าการคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญาตามกฎหมายไทยจะไม่สามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้ได้โดยตรงกับบุคคลปัญญาอ่อน แต่ยังสามารถนำมาตรา 30 มาปรับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนได้ในฐานะที่เป็นบทบัญญัติที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งได้ตามมาตรา 4 วรรคสอง ซึ่งเป็นการอุกช่องว่างของกฎหมาย และบุคคลปัญญาอ่อนก็ยังคงได้รับความคุ้มครองในการทำนิติกรรมสัญญา เพราะนิติกรรมสัญญาจะมีผลเป็นโมฆะตามมาตรา 30 เหมือนกัน แต่เพื่อให้ตัวบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญาเกิดความชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งประเทศไทยก็เป็นระบบประมวลกฎหมาย ผู้เขียนจึงอยากเสนอให้มีการแก้ไขมาตรา 30 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาทั้งของไทยและต่างประเทศ (ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอิตาลี) แล้ว ผู้เขียนมีความเห็นว่า หลักการในการให้ความคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนเกี่ยวกับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาของไทยนั้นเหมาะสมแล้ว เพราะมีการคุ้มครองโดยให้มีการร้องขอให้บุคคลปัญญาอ่อนเป็นคน ได้รับความสามารถหรือคนเสมือน ได้รับความสามารถได้สอดคล้องกับความสามารถที่แท้จริงของบุคคลแต่ละคน แต่อย่างไรก็ตามตามมาตรา 30 นั้นยังคงขาดความชัดเจนอยู่ ผู้เขียนจึงขอเสนอให้นำมาตรา 4 วรรคสองมาบังคับใช้ประกอบกับมาตรา 30 ด้วย หรือให้มีการแก้ไขมาตรา 30 จากบทบัญญัติที่ว่า “การใดๆอันบุคคลวิกลจริต ซึ่งศาลยังมีได้สั่งให้เป็นคน ได้รับความสามารถได้กระทำการ การนั้นเป็นโมฆะ ต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจรตวิกลอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็น คนวิกลจริต” เป็นว่า “การใดๆอันบุคคลวิกลจริต ซึ่งศาลยังมีได้สั่งให้เป็นคน ได้รับความสามารถ หรือบุคคลที่มีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบหรือมีเหตุอื่นใดจน ไม่สามารถจะจัดทำกรงาน โดยตนเองได้ หรือจัดกิจการ ไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว ซึ่งศาลยังมีได้สั่ง ให้เป็นคนเสมือน ได้รับความสามารถ ได้กระทำการ การนั้นจะเป็น โมฆะ ต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่ บุคคลนั้นจรตวิกลอยู่หรือไม่สามารถจะจัดทำกรงาน โดยตนเองได้หรือจัดกิจการ ไปในทางที่อาจ จะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำ เป็นคนวิกลจริตหรือบุคคลที่มีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบหรือมีเหตุอื่นใดจน ไม่สามารถจะจัดทำ กรงาน โดยตนเองได้หรือจัดกิจการ ไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว”

เหตุผลที่ผู้เขียนเสนอให้มีการแก้ไขมาตรา 30 มีดังนี้

1. เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากขึ้นในคํวบทบัญญัติมาตรา 30 และสามารถนำมาตรา 30 มาบังคับใช้ได้โดยตรง ทำให้บุคคลปัญญาอ่อนได้รับความเท่าเทียมกันโดยไม่ต้องอาศัยมาตรา 4 วรรคสองเพราะมาตรา 4 วรรคสองเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการอุดช่องว่างของกฎหมาย มิใช่เครื่องมือสำหรับการสร้างหลักกฎหมาย ซึ่งอาจทำให้มีผลที่ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยคดีในแต่ละคดีว่าจะมีการนำมาตรา 4 วรรคสองมาบังคับใช้ประกอบกับมาตรา 30 หรือไม่ ดังจะเห็นได้จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1645/2520 ที่มีได้มีการนำมาตรา 4 วรรคสองมาบังคับใช้ประกอบกับมาตรา 30 ถ้าหากมีการนำมาบังคับใช้ด้วยผลแห่งสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนจะเปลี่ยนไป คำวินิจฉัยของศาลจะต้องเปลี่ยนไปอย่างแน่นอน

2. เมื่อแก้ไขมาตรา 30 แล้วจะเป็นการคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนที่สอดคล้องกับความสามารถที่แท้จริงของบุคคลปัญญาอ่อนในทุกระดับสติปัญญาทั้งที่เป็นบุคคลวิกลจริตและเป็นบุคคลที่มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบจนไม่สามารถจะจัดทำการงานโดยตนเองได้หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว ทั้งนี้ เพราะบุคคลปัญญาอ่อนส่วนใหญ่ก็มักจะถูกผู้พิพากษาวินิจฉัยให้เป็นคนเสมือน ไร้ความสามารถเนื่องจากเป็นบุคคลที่มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบจนไม่สามารถจะจัดทำการงานโดยตนเองได้หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว มิใช่คน ไร้ความสามารถเนื่องจากเป็นบุคคลวิกลจริต การแก้ไขมาตรา 30 จึงยังเหมาะสมกับบุคคลปัญญาอ่อนที่แม้บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังคงเป็นผู้อ่อนประสพการณ์ ไม่รู้จักระมัดระวังรักษาผลประโยชน์และส่วนได้เสียของตน ไม่สามารถจัดการงานได้ด้วยตนเอง

3. หากมีการแก้ไขมาตราดังกล่าวแล้ว จะทำให้มีการสืบพิสูจน์หาความจริงว่า “ขณะที่ทำนิติกรรมสัญญา นั้น บุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลที่มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรือมีความบกพร่องทางสติปัญญาหรือมีเหตุอื่นใดจนไม่สามารถจะจัดทำการงานโดยตนเองได้หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว จึงทำให้ขาดความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา ไม่สามารถรู้และเข้าใจในลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญานั้นๆ ได้”

4. การแก้ไขนั้นเป็นการแก้ไขที่ผู้เขียนได้คำนึงถึงหลักกฎหมายไทยในมาตราอื่นๆ ด้วย จึงทำให้สอดคล้องกับกฎหมายไทยด้วย มิใช่แก้ไขโดยลอกเลียนกฎหมายต่างประเทศแต่เพียงอย่างเดียว หากเป็นการแก้ไขที่ลอกเลียนกฎหมายต่างประเทศแล้ว ก็จะแก้มาตรา 30 เป็นว่า “การใดๆอันบุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจหรือแสดงเจตนาได้ การนั้นจะเป็นโมฆะ ต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นไม่สามารถเข้าใจหรือแสดงเจตนาได้ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่า ผู้กระทำเป็น

บุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจหรือแสดงเจตนาได้” แสดงให้เห็นว่าเป็นการแก้ไขโดยใช้คำว่า “บุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจหรือแสดงเจตนาได้” แทนคำว่า “บุคคลวิกลจริต” ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า คำว่า “บุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจหรือแสดงเจตนาได้” เป็นคำจำกัดความที่ดีกว่าคำว่า “บุคคลวิกลจริต” เพราะคำว่า “บุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจหรือแสดงเจตนาได้” นั้นหมายถึงบุคคลที่ไม่สามารถตัดสินใจสิ่งต่างๆ ได้เนื่องจากมีเหตุบกพร่องทำให้ไม่เข้าใจ ไม่ใช่เพราะไม่มีสติเหมือนบุคคลวิกลจริต แต่จะเป็นคำจำกัดความที่กว้างเกินไปเพราะอาจรวมถึงผู้เยาว์ หรือบุคคลปกติที่มีไข้บุคคลที่มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ซึ่งจะทำให้ไม่สอดคล้องกับมาตราอื่นๆ ของไทย ที่ให้มีการร้องขอต่อศาลให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ

5.2. กรณีปัญหาเกี่ยวกับการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา

เนื่องจากตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมิได้บัญญัติชัดเจน โดยตรงถึงลักษณะการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญา จะถือได้ว่าเป็นการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาแล้วหรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญต่อการทำนิติกรรมสัญญา เพราะหากการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อน ถือได้ว่าเป็นการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาแล้ว ก็จะมีผลทำให้นิติกรรมสัญญาเกิดขึ้น มีผลบังคับตามกฎหมาย บุคคลปัญญาอ่อนผู้ทำนิติกรรมสัญญาก็จะต้องปฏิบัติตามนิติกรรมสัญญานั้น หากฝ่ายใดผิดสัญญาก็สามารถบอกเลิกสัญญาหรือฟ้องบังคับให้ชำระหนี้หรือปฏิบัติตามสัญญา และอาจเรียกค่าเสียหายได้ตามสัญญา แต่หากการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนนั้นไม่เป็นการแสดงเจตนาตามกฎหมายแล้ว นิติกรรมสัญญานั้นก็ไม่มีผลทางกฎหมาย ไม่มีผลผูกพันบุคคลปัญญาอ่อนผู้ทำนิติกรรมสัญญานั้น บุคคลปัญญาอ่อนผู้ทำนิติกรรมสัญญาก็ไม่ต้องชำระหนี้หรือปฏิบัติตามนิติกรรมสัญญาดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยยังมีการบัญญัติถึงความหมายของนิติกรรมไว้ในมาตรา 149 ซึ่งเป็นบททั่วไปที่แสดงให้เห็นว่า การแสดงเจตนาเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่สำคัญในการทำนิติกรรมสัญญาที่สามารถนำมาปรับใช้กับการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวว่าจะเป็นการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาหรือไม่ ดังนั้น จึงต้องศึกษาวิเคราะห์ถึงความหมายของการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาจากมาตรา 149 เพื่อนำมาปรับใช้กับปัญหาเกี่ยวกับการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวนี้ว่าเป็นการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาแล้วหรือไม่

ตามมาตรา 149 ซึ่งบัญญัติว่า “นิติกรรม หมายความว่า การใดๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัครมุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ” สามารถนำมาปรับใช้กับปัญหาเกี่ยวกับการแสดงเจตนาของบุคคล ปัญหาอ่อนซึ่งมีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาได้ โดยการตีความตามอักษรประกอบกับเจตนารมณ์ของ มาตรา 149 แล้ว (ตามหลักการตีความตามมาตรา 4 วรรคแรก) ได้ดังต่อไปนี้

การทำนิติกรรมสัญญานั้นจะต้องเกิดจากการแสดงเจตนา และการแสดงเจตนาก็คือ การแสดงออกมาซึ่งความคิดภายในใจของตน โดยอิสระและมุ่งที่จะผูกพันกันทางกฎหมาย เพื่อก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในสิทธิของบุคคล ดังนั้น ในการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญหาอ่อนที่แสดงออกมาด้วยความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญานั้นต้องเกิดจากการแสดงออกมาซึ่งความคิดความต้องการของตน โดยเกิดจากการรู้สำนึกในสิ่งที่ตนแสดงออกมา และเกิดขึ้นโดยอิสระ ด้วยใจสมัครที่มุ่งจะให้เกิดผลผูกพันกันระหว่างบุคคลตามกฎหมาย จึงจะถือได้ว่าเป็นการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาที่มีผลให้นิติกรรมสัญญาเกิดขึ้นหรือมีผลทางกฎหมายได้ โดยสามารถแยกเป็นลักษณะได้ดังต่อไปนี้

1. ต้องเป็นการแสดงเจตนาที่เกิดจากการรู้สำนึกในสิ่งที่ตนแสดงออกมา รู้ว่าคนทำอะไรกับใครอยู่

หากการแสดงออกของบุคคลปัญหาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญานั้น ไม่ได้เกิดจากการรู้สำนึกในสิ่งที่ตนแสดงออกมา กฎหมายถือว่าไม่มีการแสดงเจตนาหรือขาดเจตนา ซึ่งทำให้นิติกรรมสัญญานั้นไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย หรือนิติกรรมสัญญานั้นไม่เกิดขึ้นเลย

ตัวอย่างเช่น กรณีที่ได้ทำนิติกรรมสัญญาเพราะถูกสะกดจิตหรือถูกมอมยาถือได้ว่าขาดเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา เพราะนิติกรรมสัญญานี้เกิดจากการกระทำโดยไม่รู้สำนึกในสิ่งที่ตนแสดงออกมา

คำพิพากษาฎีกาที่ 1568/2497 เจ้าของที่ดินป่วย สติไม่ดีพุดจาไม่รู้เรื่อง มีคนไปจับมือเจ้าของที่ดินคนนั้นไปพิมพ์ลายนิ้วมือลงไปในใบมอบอำนาจเสร็จแล้วนำใบมอบอำนาจนั้นไปกรอกข้อความขายที่ดินของเจ้าของที่ดินให้ผู้อื่น ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การจับมือเจ้าของที่ดินที่ป่วยนอนไม่รู้เรื่องรู้ราวไปพิมพ์ลายนิ้วมือลงในใบมอบอำนาจนั้น ถือไม่ได้ว่าเป็นการแสดงเจตนามอบอำนาจของเจ้าของที่ดิน การทำนิติกรรมโอนที่ดินตามใบมอบอำนาจฉบับนั้นให้แก่ผู้รับโอน ไม่ทำให้ผู้รับโอนได้กรรมสิทธิ์ เพราะไม่มีการแสดงเจตนาโดยเจ้าของที่ดินมอบอำนาจให้ผู้อื่นไปกระทำนิติกรรมขายที่ดิน

ดังนั้น หากบุคคลปัญญาอ่อนมีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาจนถึงขนาดทำให้ไม่รู้สำนึกในสิ่งที่ตนแสดงออกมา เช่นนี้ถือได้ว่าเป็นการขาดเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาแล้ว เช่น

ตัวอย่างที่ 1 นาย ข. ซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนได้เอาสร้อยเพชรของตนซึ่งมีราคา 15,000 บาท ไปจำหน่ายเป็นประกันหนี้เงินกู้ระหว่างนาย ก. กับนาย ค. จำนวนเงิน 20,000 บาท โดยคิดว่าตนสามารถนำสร้อยเพชรคืนกลับมาได้เสมอ ไม่ว่าหนี้เงินกู้ระหว่างนาย ก. กับนาย ค. จะถึงกำหนดหรือไม่ก็ตาม ดังนี้ถือได้ว่าเป็นการขาดเจตนาในการทำสัญญาจำหน่าย เพราะสิ่งที่เขาแสดงออกมานี้เป็นเจตนาภายในที่เกิดจากการไม่รู้สำนึกว่าสัญญานำจำหน่ายมีลักษณะและผลอย่างไร เขาไม่รู้ว่าเขาอาจไม่ได้สร้อยเพชรกลับคืนมาก็ได้ ถ้าหากนาย ก. มิได้ชำระหนี้เงินกู้ให้แก่ นาย ค. เท่ากับว่าเขาไม่รู้สำนึกว่าเขาได้ทำสัญญาจำหน่ายอยู่ เพราะเขาไม่เข้าใจถึงลักษณะและผลของสัญญาจำหน่าย กรณีเช่นนี้ถือได้ว่านาย ก. ขาดเจตนาทำสัญญาจำหน่าย ทำให้สัญญาจำหน่ายยังไม่เกิดผลทางกฎหมาย และไม่ผูกพันคู่สัญญา

ตัวอย่างที่ 2 นาย ก. ซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อน ได้รับทรัพย์มรดกมาเป็นจำนวนเงิน 600,000 บาท ต่อมา นาย ก. ก็ได้ทำสัญญาขายฝากบ้านกับนาย อ. ซึ่งเป็นเจ้าของบ้านในราคา 500,000 บาท เพราะอยากได้บ้านของนาย อ. แต่ได้ทำไป โดยที่ไม่รู้และไม่เข้าใจว่าสัญญาขายฝากที่ทำขึ้นมานาย อ. ซึ่งเป็นผู้ขายมีสิทธิไถ่บ้านคืนได้ภายใต้ข้อบังคับของสัญญาขายฝาก กรณีเช่นนี้ถือได้ว่านาย ก. ขาดเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาขายฝาก ทำให้สัญญาขายฝากยังไม่เกิดขึ้น เพราะนาย ก. ทำไปโดยไม่รู้และไม่เข้าใจลักษณะและผลของสัญญาขายฝาก นั่นก็คือไม่รู้สำนึกว่าตนได้ทำสัญญาขายฝากอยู่

ตัวอย่างที่ 3 นายเอกซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนถูกฟ้องขอให้ไปทำร้ายร่างกายนายโท เพื่อนบ้านของนายเอก พี่สาวของนายเอกจึงเรียกให้นายตรีช่วยว่าความแก้ต่างให้ โดยให้นายเอก

เซ็นสัญญาจ้างว่าความกับนายศรี นายเอกได้เซ็นไปโดยไม่รู้และไม่เข้าใจว่านายศรีจะมาเป็นทนายความเพื่อช่วยแก้ต่างในคดีให้ตน กรณีเช่นนี้ถือได้ว่านายเอกขาดเจตนาในการทำสัญญาจ้างว่าความ ทำให้สัญญาจ้างว่าความยังไม่เกิดขึ้น ไม่มีผลผูกพันคู่สัญญาเพราะนายเอกเซ็นสัญญาจ้างว่าความไปต่างๆที่ไม่รู้และไม่เข้าใจเลยว่านายศรีจะมาเป็นทนายความเพื่อช่วยแก้ต่างในคดีให้ตน ซึ่งเป็นการไม่รู้สำนึกกว่าตนได้ทำสัญญาจ้างว่าความแล้ว

ตัวอย่างที่ 4 นางสาวโพซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนถูกจ้างให้ทำงานบ้านในสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งห่างไกลความเจริญ นางสาวโพตกลงรับจ้างทำงานให้เพราะเขารู้ว่าทำสัญญานี้แล้วจะได้เงินเป็นการตอบแทนจากการทำงาน แต่ไม่รู้จักสถานที่ที่จะต้องไปทำงานนั้นเลยว่าเป็นที่ที่ห่างไกลความเจริญซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายหรือความเสียหายใดๆ ต่อตนเองได้ เช่น ถูกปล้นทรัพย์ ชิงทรัพย์ หรือถูกข่มขืน ฯลฯ ได้ กรณีเช่นนี้ถือได้ว่า นางสาวโพขาดเจตนาในการทำสัญญาจ้างแรงงานนี้ เพราะเขามีความรู้เพียงว่าทำงานให้แล้วจะได้เงิน แต่ไม่เข้าใจถึงลักษณะและผลของสัญญาจ้างแรงงานระหว่างตนกับนายจ้างว่าต้องทำงานในที่ที่ห่างไกลความเจริญด้วย ซึ่งสถานที่ทำงานเป็นสาระสำคัญในการทำนิติกรรมสัญญา และเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการตัดสินใจเข้าทำสัญญาด้วย ดังนี้ จึงเป็นการแสดงเจตนาที่ไม่รู้สำนึกกว่าตนได้ทำสัญญาจ้างแรงงานที่ตนจะต้องไปทำงานในที่ที่ห่างไกลความเจริญด้วย ทำให้สัญญาจ้างแรงงานไม่เกิดผลทางกฎหมายและไม่มีผลผูกพันนางสาวโพและนายจ้าง

ตัวอย่างที่ 5 นายหนึ่งได้ตกลงแบ่งทรัพย์มรดกไป โดยรู้แต่ว่าตนได้ทรัพย์สินใดมาบ้าง จำนวนเท่าไร แต่มิได้รู้ว่าทรัพย์สินทั้งหมดมีเท่าไร ใครจะได้บ้างและตนมีสิทธิได้เท่าไร กรณีเช่นนี้เท่ากับว่า นายหนึ่งทำสัญญาตกลงแบ่งทรัพย์มรดกโดยไม่รู้ว่าขณะที่ตนทำสัญญานั้นตนตกลงด้วยกับการแบ่งทรัพย์มรดกที่มีอยู่ทั้งหมดว่าตนมีสิทธิรับทรัพย์สินใดบ้าง จำนวนเท่าไร และใครบ้างที่จะได้รับและตนพอใจในทรัพย์สินที่จะได้รับมาหรือไม่ จึงถือได้ว่าขาดเจตนาที่จะตกลงแบ่งทรัพย์มรดกด้วย สัญญาตกลงแบ่งมรดกนี้จึงไม่เกิดขึ้นและไม่มีผลผูกพันผู้ตกลงแบ่งมรดกด้วยกันตามกฎหมาย

ตัวอย่างที่ 6 นายวันซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนรู้ว่าพินัยกรรมคือ การกำหนดสิ่งต่างๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินไว้ก่อนที่ตนจะตายและจะมีผลเมื่อตนตายแล้ว แต่มิได้รู้ว่าทรัพย์สินที่ตนจะกำหนดไว้ก่อนตายนั้นจะต้องเป็นทรัพย์สินของตนเท่านั้น กรณีเช่นนี้ หากนายวันเขียนพินัยกรรมขึ้นโดยกำหนดว่าจะเอาบ้านที่ตนอาศัยอยู่นี้ ซึ่งมีเจ้าของคนยกให้น้องสาว เช่นนี้ย่อมถือได้ว่าขาดเจตนาใน

การทำพินัยกรรมเพราะไม่รู้ว่าการกำหนดทรัพย์สินของผู้อื่นนั้นมิใช่การทำพินัยกรรม ทำให้พินัยกรรมไม่เกิดขึ้นและไม่มีผลผูกพันตามกฎหมาย

2. ต้องเป็นการแสดงเจตนาที่เกิดขึ้นโดยอิสระและด้วยใจสมัคร

หากการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญา นั้น ไม่ได้เกิดขึ้นโดยอิสระและด้วยใจสมัคร นิติกรรมสัญญานั้นจะไม่มีผลทางกฎหมายหรือไม่เกิดขึ้นเพราะเป็นการขาดเจตนา เช่น นายฟ้า ซึ่งมีกำลังกายแข็งแรงมากกว่านายเขียวซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนได้จับนายเขียวลงชื่อในสัญญาซื้อขาย โดยนายเขียวไม่มีกำลังขจัดขึ้นนายฟ้าได้ ต้องปล่อยให้ปลายปากกาเขียนไปตามที่นายฟ้าใช้กำลัง ต้องถือว่านายเขียวไม่ได้ทำสัญญาซื้อขาย โดยสัญญาซื้อขายนั้นมิใช่ “นิติกรรม” เพราะนายเขียวไม่มีเจตนาทำสัญญาซื้อขายด้วยใจสมัครหรือไม่ใช่การแสดงเจตนาออกมาด้วยตนเอง

จากตัวอย่างทั้ง 6 ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญา ทำให้ไม่รู้สำนึกว่าตนกำลังทำสัญญาอะไรอยู่ เช่นนี้ย่อมส่งผลให้เป็นการทำสัญญาที่มีได้เกิดขึ้นโดยอิสระและด้วยใจสมัครทำนิติกรรมสัญญาได้เพราะการทำนิติกรรมสัญญานั้นต้องรู้และเข้าใจถึงนิติกรรมสัญญาก่อน จึงจะตัดสินใจที่จะทำนิติกรรมสัญญาด้วยความสมัครใจได้ ดังนั้นสัญญาจำนำ สัญญาขายฝากบ้าน สัญญาจ้างว่าความ สัญญาจ้างแรงงาน สัญญาตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดก และพินัยกรรมตามตัวอย่างทั้ง 6 นั้นย่อมไม่เกิดขึ้นและไม่มีผลผูกพันบุคคลปัญญาอ่อนเพราะขาดเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญานั้นเอง

ทั้งนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยยังได้บัญญัติถึงการแสดงเจตนาที่มีได้เกิดขึ้นโดยอิสระหรือด้วยใจสมัครในกรณีสำคัญผิดตามมาตรา 156-158 หรือถูกกลล่อฉลตามมาตรา 159-163 หรือถูกข่มขู่ตามมาตรา 164-166 ไว้เป็นการเฉพาะด้วย โดยถือว่าเป็นการแสดงเจตนาที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความสมัครใจและให้นิติกรรมสัญญาที่เกิดจากกรณีเหล่านี้มีผลบังคับใช้กันไม่ได้ เพราะมีผลเป็นโมฆะ หรือสมบูรณ์จนกว่าจะถูกบอกล้างเพราะมีผลเป็นโมฆียะ แล้วแต่กรณี ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนได้ด้วย

เช่น นายคำบอกขายรถจักรยานยนต์คันหนึ่งให้นายแดงซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนในราคา 120,000 บาท โดยบอกว่าเป็นรถใหม่ซึ่งความจริงแล้วเป็นรถเก่าที่นายคำใช้มา 5 ปีแล้ว แต่นายคำ

ได้ทำสิริรถใหม่ทั้งคัน หากขายก็จะได้ราคาเพียง 50,000 บาทเท่านั้น ซึ่งหากนายแดงรู้ว่าเป็นรถเก่า ใช้มา 5 ปีแล้วก็จะไม่ซื้อ แต่นายแดงหลงเชื่อตามที่นายคำบอกว่าเป็นรถใหม่ จึงตกลงซื้อในราคา 120,000 บาท ดังนี้สัญญาซื้อขายเกิดขึ้นจากการแสดงเจตนาหลอกลวงหรือกลั่นแกล้งของนายคำและไม่ได้เกิดจากความสมัครใจของนายแดง จึงเป็นโมฆะตามมาตรา 159 หากต่อมานายแดงรู้ว่าเป็นรถเก่า เช่นนี้นายแดงสามารถบอกล้างสัญญาซื้อขายนี้ได้

3. ต้องเป็นการแสดงเจตนาที่เกิดจากเจตนาที่มุ่งโดยตรงให้มีผลผูกพันกันระหว่างบุคคลตามกฎหมาย

หากการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนมิได้มีเจตนาที่จะมุ่งโดยตรงที่จะผูกพันกันระหว่างบุคคลตามกฎหมาย นิติกรรมสัญญานั้นก็ไม่มีผลทางกฎหมาย สำหรับการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนที่เกิดจากการมีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาดังเช่นตัวอย่างทั้ง 6 ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ถือได้ว่ามิได้มีเจตนามุ่งโดยตรงที่จะผูกพันกันระหว่างบุคคลในนิติกรรมสัญญานั้นๆ เพราะเมื่อไม่เข้าใจในลักษณะและผลของสัญญา ก็ย่อมไม่ต้องการจะผูกพันกันระหว่างบุคคลในสัญญาที่ตนไม่เข้าใจในลักษณะและผลของสัญญานั้นอยู่แล้ว ดังนั้น สัญญาก็ไม่มีผลทางกฎหมายหรือไม่เกิดขึ้น และไม่ผูกพันคู่สัญญาเพราะขาดเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญานั้นเอง

นอกจากนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยได้บัญญัติเป็นการเฉพาะถึง การแสดงเจตนาซ่อนเร้นตามมาตรา 154 การแสดงเจตนาลวงตามมาตรา 155 วรรคแรก และการแสดงเจตนาอำพรางตามมาตรา 155 วรรคสอง ให้มีผลเป็นโมฆะตามมาตรา 154 และมาตรา 155 โดยถือว่าเป็นการแสดงเจตนาที่ไม่ต้องการจะผูกพันทางกฎหมาย ดังนี้หากบุคคลปัญญาอ่อนมีการแสดงเจตนาดังกล่าว นิติกรรมสัญญาที่เกิดขึ้นนั้น จะมีผลเป็นโมฆะ เมื่อคู่สัญญาอีกฝ่ายรู้ถึงการแสดงเจตนาของบุคคลปัญญาอ่อน เช่น นายแดงซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนแกล้งขอซื้อรถยนต์จากนายคำเพื่อจะล่อนายคำเล่นๆ ว่า จะกล้าขายรถยนต์คันที่เขาชอบมากที่สุดให้หรือไม่ ดังนี้การแสดงเจตนาของนายแดงมีผลสมบูรณ์ใช้บังคับได้ ตามมาตรา 154 การแสดงเจตนาของนายแดงจะตกเป็นโมฆะต่อเมื่อนายคำรู้ว่านายแดงพูดขอซื้ออย่างล้อเล่น หรือทดลองใจของคนเท่านั้น

ในกรณีตรงกันข้าม หากบุคคลอื่นแสดงเจตนาซ่อนเร้นต่อบุคคลปัญญาอ่อน ผลก็คือจะเป็นโมฆะต่อเมื่อบุคคลปัญญาอ่อนรู้ถึงการแสดงเจตนาซ่อนเร้นนั้น แต่หากบุคคลปัญญาอ่อนไม่รู้ถึงการแสดงเจตนาซ่อนเร้นนั้น การแสดงเจตนาซ่อนเร้นนั้นจะมีผลสมบูรณ์

ตัวอย่างเช่น บุคคลปัญญาอ่อนต้องการซื้อจักรเพื่อเย็บปลอกหมอน ผ้าปูเตียงให้ทันเวลา ตามที่ได้รับจ้างมารวมเป็นจำนวน 100 ผืน ภายใน 20 วัน จึงได้ขอซื้อจักรกับนาย ง.ผู้ขาย แต่นาย ง. กลับคิดว่าบุคคลปัญญาอ่อน ไม่รู้เรื่องก็ตกลงขาย โดยมีการตกลงกับบุคคลปัญญาอ่อนไปเล่นๆว่าจะส่งจักรให้ในวันรุ่งขึ้น คังนี้ถือได้ว่าเจตนาของนาย ง.ผู้ขายเป็นเจตนาซ่อนเร้นตามมาตรา 154 เพราะไม่มุ่งผูกนิติสัมพันธ์ ถ้าบุคคลปัญญาอ่อนรู้ถึงเจตนาภายในดังกล่าวของผู้ขาย สัญญาจะเป็นโมฆะ

ปรากฏข้อเท็จจริงต่อมาว่า ผู้ขายไม่ส่งมอบจักรให้บุคคลปัญญาอ่อนและบุคคลปัญญาอ่อนไม่รู้ถึงเจตนาภายในของนาย ง.เช่นนี้ สัญญามีผลใช้บังคับได้ ไม่เป็นโมฆะ นาย ง.ผู้ขายจะต้องรับผิดชอบสัญญา

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ผู้เขียนเห็นว่า ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมิได้บัญญัติชัดเจน โดยตรงถึงลักษณะการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนซึ่งมีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรม สัญญาเป็นการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาหรือไม่ แต่ก็สามารถนำมาตรา 149 มาปรับใช้ได้ โดยการตีความตามตัวอักษรประกอบกับเจตนารมณ์ของมาตรา 149 ได้ตามหลักการตีความตามมาตรา 4 วรรคแรก เพื่อให้ทราบถึงการแสดงเจตนาของบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวได้ ซึ่งเป็นการนำกฎหมายปัจจุบันที่มีอยู่มาแก้ไขประเด็นปัญหาทางกฎหมายที่ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับการแสดงเจตนาของบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญาได้ นอกจากนี้ หากการแสดงเจตนาของบุคคลปัญญาอ่อนเป็นการแสดงเจตนาที่กฎหมายได้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะก็มีผลตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ เช่น กรณีสำคัญผิด ถูกกลั่นแกล้ง ถูกข่มขู่ เป็นการแสดงเจตนาซ่อนเร้น เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า การนำมาตรา 149 ซึ่งเป็นบททั่วไปมาปรับใช้นั้นเป็นเพียงทางแก้ไขเพื่อให้บุคคลปัญญาอ่อนได้รับความคุ้มครองในการทำนิติกรรมสัญญาอีกทางหนึ่ง แต่ยังคงไม่ชัดเจน โดยตรงกับบุคคลปัญญาอ่อนเพราะเหตุต่างๆ ดังนี้

1. สาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้บุคคลปัญญาอ่อนขาดเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา นั่นก็คือ ความบกพร่องทางสติปัญญา ทำให้ขาดความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา ขาดความรู้ความเข้าใจในลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญา ขาดความสามารถที่จะระมัดระวังรักษาผลประโยชน์และส่วนได้เสียของตน ไม่สามารถจัดทำกรงาน โดยตนเองได้ ขาดความสามารถที่จะแสดงเจตนาได้ กล่าวคือ บุคคลปัญญาอ่อนต้องการจะทำนิติกรรมสัญญานั้นจริงๆ เพราะทำเลียนแบบบุคคลอื่น หรือมีความรู้ความเข้าใจในนิติกรรมเพียงเล็กน้อยซึ่งไม่เพียงพอที่จะทำนิติกรรมสัญญาได้อย่างบุคคลปกติ เรียนรู้ซ้ำและมีวุฒิภาวะไม่เท่ากับบุคคลปกติ ซึ่งเป็นบุคคลที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งกับบุคคล

วิกตอริต ไม่ใช่เกิดจากการถูกกลั่นแกล้ง ข่มขู่หรือสำคัญผิด จึงควรเป็นเรื่องของความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญามากกว่าเรื่องของเจตนาตามมาตรา 149 หรือมาตรา 167 จึงเห็นว่าควรนำมาตรา 30 ในฐานะที่เป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งตามมาตรา 4 วรรคสองมาปรับใช้น่าจะมากกว่ามาตรา 149 มาปรับใช้ อย่างเช่น นาย A มีอายุ 43 ปี ปัจจุบันเป็นคาราตลกสามารถแสดงหนังได้ โดยมีการบอกให้ทำตามและกำกับบ่อยๆมากกว่าบุคคลปกติ การที่นาย A ได้เข้าทำสัญญาโดยนาย A รู้แต่ไม่ได้แสดงหนังและได้ค่าตอบแทนเป็นการให้ที่อยู่อาศัยและเงินบางส่วนโดยที่ยังไม่รู้จกค่าของเงินไม่สามารถจะจัดทำกรงานด้วยตนเองได้โดยลำพัง แสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องที่บกพร่องด้านความสามารถมากกว่าด้านเจตนาเพราะเขาก็สมัครในที่จะแสดงหนังเช่นกัน แต่ความสามารถของเขาไม่เพียงพอซึ่งอาจทำให้เสียเปรียบคู่สัญญาได้

นอกจากนี้ บุคคลใดจะแสดงเจตนาทำนิติกรรมสัญญาใดก็ต้องมีความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาก่อน แล้วจึงจะตัดสินใจแสดงเจตนาออกมาได้อย่างเต็มที่ว่าจะทำนิติกรรมสัญญานั้น คั้งนั้นผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า ความสามารถจึงมีผลต่อการทำนิติกรรมสัญญาว่าการแสดงเจตนา จึงควรพิจารณาในด้านความสามารถของบุคคลแต่ละคนก่อนจะพิจารณาว่ามีการแสดงเจตนาหรือไม่ เพื่อคุ้มครองบุคคลทุกคนในการทำนิติกรรมสัญญาได้อย่างเต็มที่

2. ในด้านการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา เป็นเรื่องที่จะต้องพิสูจน์หาเจตนาภายในที่แท้จริงของผู้แสดงเจตนาต่างๆ ซึ่งต้องพิจารณาว่าความคิดภายในใจของบุคคลปัญญาอ่อนที่แท้จริงเป็นอย่างไรนั้นเป็นเรื่องยาก และไม่เที่ยงตรงแน่นอนเท่ากับการพิสูจน์ว่าเป็นบุคคลที่มีจิตพื้นเพอไม่สมประกอบ หรือมีความบกพร่องทางสติปัญญาจนไม่สามารถจะจัดทำกรงานโดยตนเองได้ หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว ขาดความสามารถที่จะระมัดระวังรักษาผลประโยชน์และส่วนได้เสียของตน หากพิสูจน์ด้านความสามารถแล้วไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าเขาทำสัญญาโดยมีเจตนาหรือไม่เลยก็ได้

3. ผลของการปรับใช้มาตรา 30 ในฐานะที่เป็นบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งตามมาตรา 4 วรรคสองกับนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อน หรือตามมาตรา 30 ที่ผู้เขียนเสนอให้มีแก้ไขซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถนั้นจะมีผลทางกฎหมายเป็นโมฆะนั้น ทำให้นิติกรรมสัญญาสมบูรณ์จนกว่าจะบอกล้าง มีความแตกต่างจากผลของการปรับใช้มาตรา 149 กับนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการแสดงเจตนาเป็นไม่มีผลทางกฎหมาย ถือได้ว่านิติกรรมสัญญานั้นยังไม่เกิดขึ้นเลย จากผลทั้ง 2 ที่ไม่เหมือนกันนี้ จะส่งผลให้การตัดสินใจคดีที่เกี่ยวกับบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญา ก็จะไม่เหมือนกัน ไม่สอดคล้องกัน ทั้งๆที่ข้อเท็จจริง

เหมือนกัน เพราะขึ้นอยู่กับ การเสนอข้อเท็จจริงสู่คดี หากในคดีแต่ละคดีมีการเสนอข้อเท็จจริงต่าง กัน เสนอว่าบุคคลปัญญาอ่อนมีความบกพร่องในการทำนิติกรรมสัญญา ซึ่งเกี่ยวกับด้านความสามารถในคดีหนึ่ง แต่อีกคดีหนึ่งเสนอว่าบุคคลปัญญาอ่อนไม่มีความต้องการจะทำนิติกรรมสัญญานั้นๆ ซึ่งเกี่ยวกับด้านการแสดงเจตนา ก็จะทำให้มีการปรับใช้กฎหมายต่างกัน

4. แนวทางในการแก้ไขปัญหาลักษณะเกี่ยวกับการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาอาจถูกมองข้ามไปได้เพราะคนส่วนใหญ่เห็นว่า บุคคลปัญญาอ่อนนั้นเป็นบุคคลที่ขาดความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาเหมือนบุคคลวิกลจริต โดยมีได้คู่ว่าบุคคลปัญญาอ่อนมีเจตนาจะทำนิติกรรมสัญญาหรือไม่ จึงทำให้เมื่อมีคดีเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อน ก็จะมีการเพ่งเล็งไปที่มาตรา 30 ว่าบุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลวิกลจริต (โดยที่ไม่มีการนำมาตรา 4 มาปรับใช้ด้วย) มากกว่าพิจารณาพฤติการณ์การแสดงเจตนา

ดังนั้น ในปัจจุบันหากจะปรับใช้หลักกฎหมายด้านการแสดงเจตนา เมื่อมีคดีเกี่ยวกับการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญาไปสู่ศาลไทย ทนายความจะต้องแสดงข้อเท็จจริงต่อศาลว่าการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนซึ่งมีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญานั้นเป็นการขาดเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา เพื่อให้ศาลนำหลักกฎหมายมาปรับใช้กับคดีได้ถูกต้อง มิใช่แสดงข้อเท็จจริงต่อศาลเพียงว่าบุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลวิกลจริตเท่านั้น หากมองข้ามประเด็นปัญหานี้ ทำให้ไม่มีการแสดงข้อเท็จจริงต่อศาล ศาลก็ไม่สามารถนำหลักกฎหมายมาปรับใช้กับคดีได้ เพราะศาลไม่สามารถรู้ถึงข้อเท็จจริงนั่นเองได้ ดังเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 1645/2520 ที่ไม่ปรากฏประเด็นเรื่องการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนเป็นการขาดเจตนาหรือไม่ มีแต่ประเด็นว่าบุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ ซึ่งเป็นเรื่องด้านความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาเท่านั้น ในกรณีนี้อาจเป็นเพราะทนายความมิได้แสดงข้อเท็จจริงเรื่องขาดเจตนามาสู่ศาล และเมื่อพิสูจน์ไม่ได้ว่าบุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลวิกลจริต ผลของสัญญาที่บุคคลปัญญาอ่อนทำไปก็จะสมบูรณ์ ทั้งๆที่บุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวยังคงขาดความรู้ความเข้าใจในการทำนิติกรรมสัญญา ขาดความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา จึงส่งผลเสียต่อบุคคลปัญญาอ่อนได้

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาเพื่อแสดงให้เห็นเพิ่มเติมว่า การแสดงข้อเท็จจริงต่อศาลนั้นมีความสำคัญมาก ศาลจะวินิจฉัยข้อกฎหมายใดนั้นขึ้นอยู่กับ การแสดงข้อเท็จจริงต่อศาลด้วยเพราะหากไม่มีข้อเท็จจริงมาสู่ศาล ก็ไม่เกิดเป็นประเด็นแห่งคดีที่ศาลจะวินิจฉัยคดีให้ได้ คือ คำพิพากษาฎีกาที่ 1568/2497 ที่แสดงข้อเท็จจริงว่าผู้ทำนิติกรรมสัญญาขาดเจตนาในการทำนิติกรรม

สัญญา จึงเกิดประเด็นว่าเป็นการแสดงเจตนาหรือไม่ แต่คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 256/2466 ที่แสดงข้อเท็จจริงว่าผู้ทำนิติกรรมสัญญาเป็นบุคคลวิกลจริต จึงเกิดประเด็นว่าเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1568/2497 เจ้าของที่ดินป่วย สติไม่ดีพูดจาไม่รู้เรื่อง มีคนไปจับมือเจ้าของที่ดินคนนั้นไปพิมพ์ลายนิ้วมือลงไปใบมอบอำนาจเสร็จแล้วนำไปมอบอำนาจนั้นไปกรอกข้อความขายที่ดินของเจ้าของที่ดินให้ผู้อื่น ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การจับมือเจ้าของที่ดินที่ป่วยนอนไม่รู้เรื่องรู้ราวไปพิมพ์ลายนิ้วมือลงในใบมอบอำนาจนั้น ถือไม่ได้ว่าเป็นการแสดงเจตนามอบอำนาจของเจ้าของที่ดิน การทำนิติกรรมโอนที่ดินตามใบมอบอำนาจฉบับนั้นให้แก่ผู้รับโอน ไม่ทำให้ผู้รับโอนได้กรรมสิทธิ์ เพราะหาได้มีการแสดงเจตนาโดยเจ้าของที่ดินมอบอำนาจให้ผู้อื่นไปกระทำการขายที่ดิน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 256/2466 ข้อเท็จจริงว่าจำเลยเป็นโรคมันสมองเปื่อย (Softening of the brain) อันเนื่องมาจากโรคอัมพาต จำเลยยังมีความรู้สึกผิดถูกอยู่บ้างบางครั้งว ครรกรรมศาลฎีกาเห็นด้วยว่าไม่ได้เสียจริตจนถึงเป็นบ้าคลั่งไม่ได้สติเลยทีเดียว แต่เมื่อพิจารณาทำให้ การของแพทย์โดยถ่องแท้แล้วเป็นที่เห็นได้ว่า ฐานะแห่งมันสมองอันเป็นที่เกิดแห่งสติความรู้และความคิดของจำเลยนั้นห่างจากความเป็นปกติมาก ทั้งนี้เกิดขึ้นเพราะจำเลยเป็นโรคอัมพาตเส้นโลหิตในสมองแตก โลหิตซึมออกมาขังอยู่ในเนื้อสมอง จึงทำให้เปื่อย แพทย์เห็นว่าโรคเช่นนี้จำเลยอาจถูกหลอกได้บางอย่าง และแพทย์ได้ทดลองพูดจาหลอกลงให้จำเลยพูดและทำในสิ่งที่คนปกติทำไม่ได้ เช่นแพทย์หลอกว่าจะช่วยให้จำเลยได้มรดกในเรื่องความ 100,000 บาท แพทย์จะเอา 50,000 บาท จำเลยก็ยอม และแพทย์ได้เอาเศษกระดาษซึ่งมีตัวหนังสือข้อความไม่ได้เกี่ยวข้องกับสัญญาอย่างไรเลยให้จำเลยเซ็นหลอกว่า เป็นสัญญา จำเลยเซ็นแล้วก็เซ็น ในที่สุดแพทย์ลงความเห็น ว่า จำเลยไม่รู้สึกละเลย ว่าเงิน 5 บาท กับ 50 บาท นั้นแตกต่างกันอย่างไร รวมความตามความเห็นของแพทย์ที่บรรยายถึงเหตุการณ์ในความประพฤติกว่ ๆ ไปของจำเลยแล้ว กรรมการเห็นว่ามิใช่เหตุผลเพียงพอที่จะให้ถือว่าจำเลยเป็นผู้เสียจริต แม้ไม่ถึงขนาดบ้าคลั่งจนไม่ได้สติเลย ก็เสียจริตพอที่จะเป็นผู้ไม่สามารถดูแลจัดการระวังรักษาทรัพย์สินสมบัติและประโยชน์ได้เสียของตนได้

พิเคราะห์จากคำพิพากษาศาลฎีกานี้ เสียจริตเนื่องจากเป็นโรคมันสมองเปื่อย (Softening of the brain) แม้ไม่ถึงขนาดบ้าคลั่งไม่ได้สติ ยังมีความสามารถรู้สึกผิดอยู่บ้างบางครั้งว แต่จากอาการของโรค แพทย์ลงความเห็น ว่า ยากที่จะรักษา และอาการของโรคอาจถูกหลอกได้ ประกอบจากพฤติกรรมการไม่สามารถดูแลจัดการทรัพย์สินสมบัติ และประโยชน์ได้เสียของตนได้ ถือได้ว่าเป็นผู้เสียจริตเป็นผู้มีสติวิปลาส เป็นคนวิกลจริต

คำพิพากษาฎีกาที่ 256/2466 เป็นฎีกาที่เกี่ยวกับบุคคลวิกลจริตเพราะมีการแสดงข้อเท็จจริงสู่ศาล แต่คำพิพากษาฎีกาที่ 1568/2497 ไม่มีประเด็นว่าเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ เพราะแสดงข้อเท็จจริงต่อศาลว่าเป็นการขาดเจตนา แต่หากคำพิพากษาฎีกาที่ 1568/2497 มีการแสดงข้อเท็จจริงต่อศาลว่าเป็นบุคคลวิกลจริต ศาลก็สามารถจะวินิจฉัยได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตโดยการตีความตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย เพราะบุคคลที่ป่วย สติไม่ดี พูดยาไม่รู้เรื่อง ถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตตามความหมายของกฎหมายแล้ว และหากคำพิพากษาฎีกาที่ 256/2466 มีการแสดงข้อเท็จจริงต่อศาลว่าเป็นการขาดเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา ศาลก็สามารถจะวินิจฉัยได้ว่าการกระทำนั้นเป็นการขาดเจตนาได้เช่นกัน ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่าการแสดงข้อเท็จจริงต่อศาลนั้นมีความสำคัญต่อรูปคดีที่ศาลจะนำหลักกฎหมายใดมาปรับใช้กับคดีอีกด้วย ดังนั้นสำหรับบุคคลปัญญาอ่อนนั้น หากไม่แสดงข้อเท็จจริงต่อศาลว่าบุคคลปัญญาอ่อนขาดเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา ก็ไม่สามารถปรับเข้ากับหลักการแสดงเจตนาได้ และถ้าบุคคลปัญญาอ่อนนั้นก็ได้เป็นบุคคลวิกลจริต แล้วก็จะปรับใช้มาตรา 30 โดยตรงไม่ได้ซึ่งอาจทำให้เกิดผลเสียหายต่อบุคคลปัญญาอ่อน จึงจำเป็นต้องมีการแสดงข้อเท็จจริงด้านการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาด้วย

อย่างไรก็ตาม หากมองข้ามการแสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการแสดงเจตนาของบุคคลปัญญาอ่อนไป แต่ได้แสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลปัญญาอ่อนตามมาตรา 30 ไป ศาลก็ยังคงสามารถนำมาตรา 4 วรรคสองมาประกอบกับมาตรา 30 ได้ ทั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่า หากศาลมิได้นำมาตรา 4 วรรคสองมาประกอบกับมาตรา 30 ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 1645/2520 แล้วก็จะทำให้บุคคลปัญญาอ่อนไม่ได้รับความเป็นธรรมเพราะกฎหมายไม่ชัดเจน จึงเห็นว่าน่าจะมีการแก้ไขมาตรา 30 ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 4.1.

5. เมื่อพิจารณาถึงการแสดงเจตนาของบุคคลวิกลจริตแล้วก็จะเห็นได้ว่าขาดเจตนาเช่นเดียวกับบุคคลปัญญาอ่อน แล้วทำไมกฎหมายจึงยังคงบัญญัติมาตรา 30 ต่างหาก คำตอบนั้นก็คือกฎหมายบัญญัติมาตรา 30 ขึ้นมาเพื่อให้ความคุ้มครองการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตที่มีได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้อย่างชัดเจนและสอดคล้องกับความสามารถที่แท้จริงของบุคคลวิกลจริต และต้องการคุ้มครองคู่สัญญาอีกฝ่ายที่สุจริตตามหลักสุจริตด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้เขียนจึงเห็นว่าทางแก้ไขที่ดีที่สุดและเหมาะสมกับบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญานั้น ควรคำนึงถึงความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาก่อนการแสดงเจตนา โดยนำมาตรา 4 มาปรับใช้ประกอบกับมาตรา 30 ตามกฎหมายปัจจุบัน หรือปรับใช้มาตรา 30 ตามที่ผู้เขียนเสนอให้มีการแก้ไขในหัวข้อ 4.1. แล้ว

สำหรับประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกาและอิตาลีมีหลักการแสดงเจตนาเช่นเดียวกับของไทย แต่จะไม่นำหลักกฎหมายเจตนามาปรับใช้ เพราะกฎหมายอังกฤษ สหรัฐอเมริกาและอิตาลีได้ให้ความคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนโดยถือว่า การแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนซึ่งมีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อย ไม่เพียงพอเท่ากับบุคคลปกติหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญา เป็นเรื่องของบุคคลที่ขาดความสามารถที่จะเข้าใจหรือแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาโดยผู้เขียนสามารถอธิบายแยกเป็นประเทศได้ดังนี้

- ก. กฎหมายอังกฤษ
 - ข. กฎหมายสหรัฐอเมริกา
 - ค. กฎหมายอิตาลี
- ก. กฎหมายอังกฤษ

ตามกฎหมายอังกฤษในการทำสัญญาคู่สัญญาจะต้องมีเจตนาที่จะเข้าทำสัญญาและจะต้องมีเจตนาที่จะผูกพันกันทางกฎหมาย (intention to create legal relations) เช่นเดียวกับกฎหมายไทย ที่ว่าการทำนิติกรรมสัญญานั้นจะต้องเกิดจากการแสดงเจตนา ซึ่งก็คือ ต้องมีการแสดงออกมาซึ่งความศรัทธาในใจของคนโดยอิสระและมุ่งที่จะผูกพันทางกฎหมาย เพื่อจะก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในสิทธิของบุคคล หากไม่มีเจตนาที่จะผูกพันทางกฎหมาย การทำนิติกรรมสัญญานั้นก็ไม่มีผลผูกพัน

นอกจากนี้ ยังมีหลัก unconscionable bargains เป็นหลักกฎหมายเกี่ยวกับการที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งรู้ว่าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งรู้ว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในพฤติการณ์หรือสภาวะที่ไม่สามารถจะปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้ (circumstances of weakness) อันเนื่องมาจากเหตุต่างๆ แล้วฝ่ายที่รู้เช่นนั้นก็ถือโอกาสเข้าทำสัญญากับฝ่ายที่อยู่ในพฤติการณ์หรือสภาวะเช่นนั้นโดยให้ฝ่ายนั้นได้รับผลประโยชน์ในลักษณะที่เสียเปรียบอย่างมาก ทำให้ฝ่ายที่อยู่ในพฤติการณ์หรือสภาวะที่ไม่สามารถจะปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้ แสดงเจตนาทำสัญญาขึ้นมา แล้วทำให้ฝ่ายดังกล่าวต้องเสียเปรียบ

ทั้งนี้ Lord Denning ก็ได้วางหลักนี้ไว้ในคดี Lloyds Bank Ltd. v. Bundy [1975] QB 326, CA ว่า “English law gives relief to one who, without independent advice, enters into a contract upon terms which are very unfair or transfers property for a consideration which is grossly inadequate, when his bargaining power is grievously impaired by reason of his own needs or desires, or by his own ignorance or infirmity, coupled with undue influences or pressures brought

to bear on him by or for the benefit of the other” เพื่อปกป้องผู้ที่อยู่ในพฤติการณ์หรือสภาวะที่ไม่สามารถจะปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้อันเนื่องมาจากเหตุต่างๆที่ไม่เป็นธรรมเพราะความจำเป็นหรือความต้องการของเขาเองหรือโดยความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ ฯลฯ

หลักนี้ยังขยายไปถึงประเทศเครือจักรภพอีกด้วย อย่างเช่น ในประเทศออสเตรเลีย ศาลในคดี *Blomley v. Ryan* (1956) 99 C.L.R.362 กล่าวว่า พฤติการณ์ที่ศาลจะเข้าไปช่วยเหลือคู่สัญญานั้น มีความหลากหลายเกินกว่าที่จะจำแนกออกมาได้หมด ศาลจึงเพียงยกตัวอย่างว่า พฤติการณ์เหล่านี้ รวมถึงความขัดสน ความจำเป็นทุกประเภท ความเจ็บป่วย อายุ เพศ ความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ ความมีนเมา การไม่รู้หนังสือ เป็นต้น

จากหลักดังกล่าว ผู้เขียนจึงเห็นว่า เป็นหลักกฎหมายที่สามารถนำมาปรับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนได้เป็นอย่างดี แม้ในปัจจุบันนี้จะยังไม่มีการตั้งข้อเท็จจริงเกิดขึ้นว่า มีการนำหลักดังกล่าวมาปรับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อน จึงเป็นเรื่องที่ยังคงต้องมีการศึกษาค้นคว้าหาตัวอย่างคดีต่อไป อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเปรียบเทียบถึงหลักกฎหมายที่จะนำมาปรับใช้ได้กับบุคคลปัญญาอ่อนระหว่างหลักดังกล่าวกับกฎหมายไทย ผู้เขียนพบว่า กฎหมายไทยไม่มีหลัก unconscionable bargains แต่มีมาตรา 167¹⁶⁵ ซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการวินิจฉัยถึงการแสดงเจตนา นั้นจะต้องมีการคำนึงถึงเพศ อายุ ฐานะ สุขภาพอนามัย และภาวะแห่งจิตของผู้แสดงเจตนาตลอดจนพฤติการณ์และสภาพแวดล้อมอื่นๆเกี่ยวกับการแสดงเจตนา นั้น แต่ต้องเป็นการวินิจฉัยถึงกรณีเฉพาะที่มีการแสดงเจตนาที่เกิดจากสำคัญผิด กลฉ้อฉล หรือการข่มขู่เท่านั้นซึ่งไม่กว้างเท่ากับหลัก unconscionable bargains ของอังกฤษ เพราะหลัก unconscionable bargains นั้นมิได้จำกัดเหตุไว้ แต่ได้มุ่งคุ้มครองบุคคลที่อยู่ในพฤติการณ์หรือสภาวะที่ไม่สามารถจะปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้ ซึ่งก็เป็นหลักที่สามารถครอบคลุมถึงบุคคลปัญญาอ่อนได้ด้วย ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า ถ้าคู่สัญญาอีกฝ่ายเห็นว่า ตนกำลังทำสัญญากับบุคคลปัญญาอ่อน จึงตกลงทำสัญญาขึ้นมาเพื่อเอาเปรียบบุคคลปัญญาอ่อนโดยมิต้องการหลอกลวงใดๆ หรือกลฉ้อฉล หรือข่มขู่ หรือทำให้บุคคลปัญญาอ่อนสำคัญผิดใดๆเลย เพียงแค่อาศัยภาวะบกพร่องของบุคคลปัญญาอ่อนก็เพียงพอที่จะทำให้เขาได้เปรียบแล้ว ก็จะทำให้บุคคลปัญญาอ่อนเสียเปรียบได้อย่างง่ายดาย ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า มาตรา 167 ซึ่งเกี่ยวกับการแสดงเจตนาของไทยยังไม่สามารถคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนในกรณีเป็นการแสดงเจตนาที่มีได้เกิด

¹⁶⁵ มาตรา 167 บัญญัติว่า “ในการวินิจฉัยกรณีมีความสำคัญผิด กลฉ้อฉลหรือการข่มขู่ ให้พิจารณาถึง เพศ อายุ ฐานะ สุขภาพ อนามัย และภาวะแห่งจิตของผู้แสดงเจตนาตลอดจนพฤติการณ์และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อันเกี่ยวกับการนั้นด้วย”

จากความสำเร็จผิด กลฉ้อฉล หรือข่มขู่ แต่ต้องอาศัยหลักสุจริตซึ่งเป็นหลักทั่วไปมาปรับใช้กับกรณีดังกล่าว หรือปรับใช้มาตรา 4 ประกอบกับมาตรา 30 หรือหากได้มีการปรับแก้มาตรา 30 ให้เกิดความชัดเจนโดยรวมถึงบุคคลปัญญาอ่อนได้ ดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 4.1 ก็จะสามารถให้ความคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนได้อย่างชัดเจนและเหมาะสม โดยที่มิต้องมีการบัญญัติกฎหมายไทยให้เหมือนหลัก unconscionable bargains นอกจากนี้ ยังพบว่าสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนนั้นจะมีผลทางกฎหมายที่ชัดเจนเมื่อคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตอีกด้วย

จากที่กล่าวข้างต้นเกี่ยวกับหลักเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาของไทยกับหลักเจตนาที่จะผูกพันทางกฎหมายของอังกฤษ แสดงให้เห็นว่า หลักเจตนาของทั้งสองประเทศเป็นหลักทั่วไปที่ใช้ได้กับบุคคลทุกคนที่จะเข้าทำนิติกรรมสัญญา ซึ่งไม่ชัดเจน โดยตรงต่อบุคคลปัญญาอ่อนเท่ากับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา ผู้เขียนยังมีความเห็นอีกว่า การจะแก้ไขบทบัญญัติเกี่ยวกับการแสดงเจตนาเพื่อให้เห็นชัดเจน โดยตรงต่อบุคคลปัญญาอ่อนเป็นว่า “บุคคลปัญญาอ่อนซึ่งมีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อย หรือมีความรู้ทำไม่ถึงการณ์ หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาถือได้ว่าเป็นการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา” ไม่ได้ นอกจากนั้น กฎหมายไทยก็มิต้องบัญญัติหลักเจตนาเพิ่มเพื่อให้มีหลักเหมือนหลัก unconscionable bargains ของอังกฤษ เพียงแต่บังคับใช้มาตรา 4 ประกอบกับมาตรา 30 หรือแก้ไขมาตรา 30 ตามที่กล่าวมาในหัวข้อ 4.1 ก็เพียงพอและชัดเจนต่อการคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญาแล้วเพราะในเรื่องของการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนนั้นควรมุ่งเน้นที่ด้านความสามารถก่อนด้านการแสดงเจตนาและมาตรา 30 นั้นก็สามารถรวมถึงหลัก unconscionable bargains ได้ เนื่องจากอีกฝ่ายไม่สุจริตและอาศัยสภาวะที่ไม่สามารถปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้เหมือนกัน

ข. กฎหมายสหรัฐอเมริกา

ตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา ในการทำสัญญาคู่สัญญาจะมีการแสดงด้วยคำพูดหรือการกระทำว่าเขาตกลงที่จะเข้าทำสัญญา ตามหลัก mutual assent และเพื่อที่จะให้มีผลทางกฎหมายในการทำคำเสนอ จึงต้องแสดงถึงเจตนาที่จะเข้าทำสัญญาคู่ด้วย ดังนั้น ในการเข้าทำสัญญาตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา คู่สัญญาจะต้องมีเจตนาที่จะทำสัญญานั้นเสมอ เช่นเดียวกับกฎหมายไทยและกฎหมายอังกฤษ

นอกจากนี้ ตามกฎหมายสหรัฐอเมริกาที่มีหลัก unconscionability ซึ่งเป็นหลักที่เหมือนกับหลัก unconscionable bargains ของอังกฤษ เพราะเป็นหลักที่กฎหมายต้องการปกป้องคู่สัญญาที่มีอำนาจต่อรองน้อยกว่าและไม่มีทางเลือกที่จะต้องเข้าทำสัญญาด้วยความรู้ความเข้าใจในเงื่อนไขของสัญญาที่นิคเคียวหรือไม่มีเลขนั้น ไม่ให้เสียเปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง (ตามตัวอย่างคดี Williams v. Walker- Thomas Furniture Co. United States Court of Appeals, District of Columbia Circuit, 1965 350 F.2d 445)

เมื่อหลักกฎหมายเจตนาของกฎหมายสหรัฐอเมริกา มีหลักกฎหมายใกล้เคียงกับกฎหมายอังกฤษ ผู้เขียนจึงมีความเห็นเหมือนกับกฎหมายอังกฤษว่า ไม่ว่าหลักเจตนาของกฎหมายสหรัฐอเมริกา กฎหมายอังกฤษหรือกฎหมายไทยนั้นเป็นหลักทั่วไปที่ใช้ได้กับบุคคลทุกคนที่จะเข้าทำสัญญาซึ่งไม่ชัดเจนเท่ากับด้านความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา และการจะแก้ไขหลักเจตนาตามกฎหมายไทยให้มีหลัก unconscionability เหมือนกฎหมายสหรัฐอเมริกา หรือบัญญัติว่า “บุคคลปัญญาอ่อนซึ่งมีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อย หรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาถือได้ว่าเป็นการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา” นั้นเป็นไปได้ ดังนั้นจึงควรมุ่งเน้นที่ด้านความสามารถก่อนด้านการแสดงเจตนา โดยบังคับใช้มาตรา 4 วรรคสองประกอบกับมาตรา 30 หรือแก้ไขมาตรา 30 ตามที่กล่าวมาในหัวข้อ 4.1 ก็เพียงพอและชัดเจนต่อการคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญาแล้วเช่นกัน

ค. กฎหมายอิตาลี

ตามกฎหมายอิตาลี ในการทำสัญญาต้องมีการแสดงเจตนาเช่นเดียวกับกฎหมายไทย กฎหมายอังกฤษ และกฎหมายสหรัฐอเมริกาเพราะประมวลกฎหมายแพ่งอิตาลีได้บัญญัติว่า สัญญา คือ คู่สัญญาตั้งแต่สองฝ่ายตกลงที่จะผูกนิติสัมพันธ์กันขึ้นเพื่อก่อให้เกิดหรือระงับซึ่งสิทธิและหน้าที่ในทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดหรือหนี้สินต่างๆ ตามมาตรา 1321 และการตกลงกันของคู่สัญญาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสัญญาตามมาตรา 1325 เมื่อมีการตกลงกันของคู่สัญญาที่มีผลให้สัญญาเกิดขึ้นได้ ก็ต้องมีการแสดงออกมาซึ่งความคิดภายในใจของตนโดยอิสระและมุ่งที่จะผูกพันกันทางกฎหมายด้วย ซึ่งการแสดงออกมามีคำกล่าวก็คือการแสดงเจตนาตนเอง

สำหรับการกระทำใดๆของบุคคลปัญญาอ่อนที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาเพราะมีความบกพร่องทางสติปัญญา ทำให้ไม่สามารถแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาได้ ทั้งๆที่บรรลุนิติภาวะแล้ว หรือบุคคลอื่นในวัยเดียวกันสามารถทำนิติกรรมสัญญาได้แล้ว นิติกรรมสัญญานั้นจะมีผลเป็นโมฆียะได้ตามมาตรา 1425 วรรคสอง ประกอบกับมาตรา 428 เพราะมาตรา 1425 วรรคสอง บัญญัติว่า “สัญญาที่ทำโดยบุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจหรือแสดงเจตนาได้เป็นโมฆียะเมื่อมีสภาพตามมาตรา 428 เกิดขึ้น” และมาตรา 428 บัญญัติว่า “การกระทำของบุคคลหนึ่งซึ่งแม้ว่าไม่ได้ถูกห้าม แต่พิสูจน์ได้ว่าเป็นคนที่ไม่สามารถเข้าใจและแสดงเจตนาขณะที่กระทำ ก็สามารถถูกบอกล้างได้ตามคำร้องขอของบุคคลดังกล่าวหรือทายาทของบุคคลดังกล่าวหรือผู้รับมรดกที่มีส่วนได้เสีย ถ้าเกิดความเสียหายอย่างมากต่อผู้ซึ่งกระทำการนั้น สำหรับกรณีที่เป็นสัญญาจะไม่สามารถบอกล้างได้ เว้นแต่ว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตซึ่งทำให้สัญญาเกิดความเสียหายหรืออาจเกิดความเสียหายต่อบุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจหรือแสดงเจตนาหรือเกิดจากลักษณะของสัญญาหรืออื่นๆ”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม้กฎหมายอิตาลีจะมีได้ใช้คำว่า “บุคคลปัญญาอ่อน” โดยตรง แต่ก็ได้ใช้คำว่า “บุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจและแสดงเจตนา” ซึ่งสามารถตีความครอบคลุมถึงบุคคลปัญญาอ่อนที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาได้ และเป็นบุคคลที่หย่อนความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาด้วย

จากการศึกษาวิเคราะห์กฎหมายอิตาลีและกฎหมายไทยแล้ว ผู้เขียนเห็นว่า กฎหมายไทยและกฎหมายอิตาลีไม่มีมาตราใดที่กล่าวถึงลักษณะการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญา จะถือเป็นการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาแล้วหรือไม่ และผลทางกฎหมายของนิติกรรมสัญญาเป็นอย่างไร ทั้งๆ ที่มีการบัญญัติถึงผลของกรณีการแสดงเจตนาเพราะสำคัญผิด ถูกกลฉ้อฉล ถูกข่มขู่ การแสดงเจตนาซ่อนเร้น การแสดงเจตนาหลง การแสดงเจตนาอำพราง เป็นมาตราเฉพาะใช้อย่างชัดเจนด้วย แต่การจะแก้ไขโดยบัญญัติไว้เป็นมาตราเฉพาะก็คงจะเป็นไปไม่ได้เพราะอาจเกิดข้อเท็จจริงมากมายเกี่ยวกับลักษณะการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวที่เราไม่สามารถบัญญัติให้ครอบคลุมได้ทั้งหมด แต่เมื่อพิจารณาตามกฎหมายอิตาลีมีมาตรา 428 ประกอบกับมาตรา 1425 วรรคสอง ที่กล่าวถึงการกระทำใดๆ รวมถึงนิติกรรมสัญญาของบุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจและแสดงเจตนาได้ จะมีผลเป็นโมฆียะเมื่อทำในขณะที่ไม่สามารถเข้าใจและแสดงเจตนาได้และคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริต ซึ่งเป็นมาตราที่ชัดเจนพอเกี่ยวกับการคุ้มครองบุคคล

ปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญา เพราะสามารถนำมาปรับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนที่มีได้เป็นบุคคลวิกลจริตและมีได้ถูกศาลตั้งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ แต่เป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาได้ และเป็นการบัญญัติที่สอดคล้องกับความสามารถที่แท้จริงของบุคคลปัญญาอ่อนที่เป็นบุคคลผู้ห่อนความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา เนื่องจากไม่สามารถเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญา และการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา ได้เหมือนบุคคลอื่นในวัยเดียวกัน ดังนั้นถ้ามีคดีเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนเกิดขึ้นก็สามารถแสดงข้อเท็จจริงต่อศาลได้ว่าบุคคลปัญญาอ่อนที่บรรลุนิติภาวะแล้ว แต่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญานั้น ไม่สามารถเข้าใจหรือแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาได้ ตามมาตรา 428 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งอิตาลี ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า มาตรา 428 แห่งประมวลกฎหมายอิตาลี เป็นการบัญญัติให้เห็นว่ามีการพิจารณาถึงความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาได้แสดงออกมาแล้วด้วย

สำหรับกฎหมายไทยเมื่อพิจารณาในส่วนความสามารถดังกล่าวมาแล้วในหัวข้อ 4.1.ปรากฏว่า บุคคลปัญญาอ่อนมิได้เป็นบุคคลวิกลจริตตามมาตรา 30 แล้ว แต่เป็นบุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจและแสดงเจตนาได้เพราะมีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญา ก็จะต้องแสดงข้อเท็จจริงต่อศาลว่าการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาเป็นการขาดเจตนาตามหลักกฎหมายเจตนาซึ่งเป็นบททั่วไปตามมาตรา 149 มิใช่บทบัญญัติว่าด้วยความสามารถของบุคคลในการทำนิติกรรมสัญญา ดังนั้นจึงต้องมีการแสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการแสดงออกของบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวว่าเป็นการขาดเจตนาการทำนิติกรรมสัญญาแตกต่างหากจากการแสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา ที่ว่าบุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลวิกลจริตตามมาตรา 30 ด้วย และอาจส่งผลให้มีการมองข้ามการแสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการแสดงเจตนาต่อศาล แต่กลับมุ่งแสดงข้อเท็จจริงว่าบุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลวิกลจริตตามมาตรา 30 ทำให้ศาลไม่ได้ นำหลักกฎหมายการแสดงเจตนาปรับใช้กับคดี เพราะการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนส่วนใหญ่เกิดจากการห่อนความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา มิใช่เกิดจากการขาดเจตนาหรือไม่สมัครใจในการทำนิติกรรมสัญญาโดยตรง

นอกจากนี้ถ้าหากคู่ความไม่ได้แสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการขาดเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา และไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าบุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลวิกลจริตตามมาตรา 30 ผลของนิติกรรมสัญญานั้นจะสมบูรณ์ตามกฎหมายทั้งๆที่บุคคลปัญญาอ่อนยังขาดความรู้ความเข้าใจหรือขาดความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา เว้นแต่ว่าได้ใช้มาตรา 4 วรรคสองเป็นทางแก้หรือให้มีการแก้ไขมาตรา 30 ดังที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อ 4.1.ข้างต้นแล้ว

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับการแสดงเจตนา นั้น สามารถสรุปได้ว่ากฎหมายทุกประเทศยอมรับว่าจะต้องมีการแสดงเจตนาในการเข้าทำสัญญา และหลักเจตนา นั้นเป็นหลักทั่วไปที่สามารถนำมาปรับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนในการเข้าทำนิติกรรมสัญญาได้เหมือนบุคคลทั่วไป โดยที่มีข้อบัญญัติให้ชัดเจนว่าบุคคลปัญญาอ่อนซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อย หรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาเป็นการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญาหรือไม่ และผู้เขียนเห็นว่า การนำมาตรา 149 มาปรับใช้นั้น ไม่เหมาะสมกับบุคคลปัญญาอ่อนเพราะสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้บุคคลปัญญาอ่อนขาดเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา คือ ความบกพร่องทางสติปัญญา มีข้อจำกัดทางความสามารถทำให้ขาดความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา จึงส่งผลต่อการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา การสืบหาเจตนาที่แท้จริงยากและไม่แน่นอนเท่ากับการสืบว่าเป็นบุคคลที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ไม่สามารถจะจัดทำกรงาน โดยตนเองได้ ดังนั้นจึงควรมุ่งเน้นที่ด้านความสามารถก่อนซึ่งเหมือนกับของต่างประเทศที่กล่าวมาด้วย โดยสามารถปรับใช้มาตรา 4 วรรคสองประกอบมาตรา 30 หรือแก้ไขมาตรา 30 เป็นว่า “การใดๆอันบุคคลวิกลจริต ซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือบุคคลที่มีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบหรือมีเหตุอื่นใดจนไม่สามารถจะจัดทำกรงาน โดยตนเองได้ หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว ซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนเสมือน ไร้ความสามารถได้กระทำลง การนั้นจะเป็น โมฆียะ ต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจรตวิกลอยู่หรือไม่สามารถจะจัดทำกรงาน โดยตนเองได้หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริตหรือบุคคลที่มีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบหรือมีเหตุอื่นใดจนไม่สามารถจะจัดทำกรงาน โดยตนเองได้หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว” เพื่อให้เกิดความชัดเจนต่อบุคคลปัญญาอ่อนซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อย หรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์จนไม่สามารถจะจัดทำกรงาน โดยตนเองได้ หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญาเป็นการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมสัญญา และมาตรา 30 นั้นก็บัญญัติถึงหลักสุจริตที่พิจารณาจากความไม่สุจริตของคู่สัญญาที่อาศัยสภาวะที่ไม่สามารถปกป้องผล

ประโยชน์ของบุคคลปัญญาอ่อนได้เพื่อเอาเปรียบบุคคลปัญญาอ่อนอีกด้วย จึงไม่จำเป็นต้องมีหลัก unconscionable bargains หรือ หลัก unconscionability เหมือนของอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา

นอกจากนี้ การใช้มาตรา 30 ประกอบกับมาตรา 4 วรรคสองของไทยหรือตามที่ผู้เขียนเสนอให้แก้ไขมาตรา 30 นั้น ผู้เขียนยังมีความเห็นเพิ่มเติมอีกว่าสอดคล้องกับมาตราอื่นๆของกฎหมายไทยที่มีการร้องขอต่อศาลให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถอีกด้วย ทั้งนี้ ไม่จำเป็นต้องแก้ไขให้เหมือนกฎหมายต่างประเทศทุกประการเพราะถ้าแก้คำว่า “บุคคลวิกลจริต” ตามมาตรา 30 เป็น “บุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจและแสดงเจตนาได้” จะมีข้อดีที่สามารถรวมถึงบุคคลปัญญาอ่อนได้แต่อาจกว้างเกินไปเพราะจะรวมไปถึงผู้เยาว์ด้วย แล้วจะทำให้หลักกฎหมายมาตรา 30 ที่แก้ไขนี้ทับซ้อนกับหลักที่ใช้เฉพาะผู้เยาว์อีกด้วย

5.3. กรณีปัญหาเกี่ยวกับความไม่สุจริตของคู่สัญญา

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยมิได้บัญญัติโดยตรงว่าสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนที่เกิดจากความไม่สุจริตของคู่สัญญา จะมีผลทางกฎหมายอย่างไร ในขณะที่บุคคลปัญญาอ่อนซึ่งเป็นบุคคลที่ทำสัญญาไปโดยที่มีความรู้ความเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือมีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะและผลของนิติกรรมสัญญา และเนื่องจากบุคคลปัญญาอ่อนเป็นผู้ห่อนความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา จึงอาจส่งผลให้บุคคลปัญญาอ่อนเสียเปรียบคู่สัญญามากกว่าบุคคลปกติ อย่างไรก็ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยยังคงบัญญัติถึงหลักสุจริตไว้ในมาตรา 5 ว่า “ในการใช้สิทธิแห่งตนก็ดี ในการชำระหนี้ก็ดี บุคคลทุกคนต้องกระทำโดยสุจริต” ซึ่งเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่ให้เกิดความเป็นธรรมกับทุกคนได้ แม้จะไม่ได้บัญญัติโดยตรงว่าผลของนิติกรรมสัญญาเป็นอย่างไร ดังนั้นในการทำนิติกรรมสัญญาซึ่งเป็นการใช้สิทธิอย่างหนึ่งนั้น บุคคลทุกคนจึงต้องทำนิติกรรมสัญญาโดยสุจริต ไม่ประสงค์มุ่งร้าย ไม่เอาเปรียบบุคคลอื่น หากฝ่ายใดใช้สิทธิไปโดยไม่สุจริต ผู้พิพากษาก็สามารถใช้ดุลพินิจวินิจฉัยคดีว่าเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริตเพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่คู่ความฝ่ายที่สุจริตได้ ซึ่งมีแนวคำพิพากษาฎีกาเกี่ยวกับการใช้สิทธิโดยไม่สุจริตดังนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1982/2518 จำเลยเก็บสินค้าในตึกของจำเลยมีน้ำหนักเกินอัตราที่พื้นคอนกรีตชั้นล่างจะรับได้ ทำให้พื้นคอนกรีตของจำเลยยุบต่ำลง เป็นเหตุให้ตึกของโจทก์ซึ่งอยู่ใกล้ติดกันทรุด พื้นคอนกรีต คานและผนังตึกของโจทก์แตกร้าว ตึกของโจทก์เอนเอียงไปทางตึกจำเลยเป็นการใช้สิทธิซึ่งมีแต่จะเกิดความเสียหายแก่โจทก์

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 737/2537 จำเลยก่อสร้างหลังคาสังกะสีต่อเติมอาคารของคนลำเข้า มาบนกำแพงรั้วด้านที่ติดกับที่ดินของโจทก์ โดยจำเลยใช้กำแพงรั้วเป็นฝาค้ำด้านล่าง และใช้ กระเบื้องซีเมนต์กันค้ำค้ำขึ้นไปถึงหลังคา แล้วใช้ปูนซีเมนต์พอกเชื่อมรอยต่อระหว่างอาคารของ จำเลยกับรั้ว ทำให้น้ำฝนไม่สาคเข้าไปในอาคารของจำเลย แต่ไหลไปในที่ดินของโจทก์มากกว่า ปกติ จำเลยจึงใช้สิทธิอันจะมีแต่เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นตามมาตรา 421

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3945/2522 เป็นกรณีใช้สิทธิขอเพิกถอนมติใดๆ ที่เกี่ยวข้อง กับ ประโยชน์ของคน แต่ขอเพิกถอนเฉพาะส่วนที่ไม่ให้ประโยชน์แก่ตน กรณีนี้เป็นการใช้สิทธิโดยไม่ สุจริต แต่ถ้าหากเป็นการขอเพิกถอนมติทั้งหมดทุกส่วน โดยมีข้ออ้างตามกฎหมาย กรณียอมเป็น การใช้สิทธิโดยสุจริต ในคดีนี้ศาลวินิจฉัยว่า “โจทก์ได้ถือเอาประโยชน์ตามมติครั้งนี้ตลอดมาจน กระทั่งปัจจุบันนี้ มิได้โต้แย้งแต่อย่างใดว่ามติไม่ชอบ คงให้แต่เพิกถอนเฉพาะส่วนที่ไม่เป็น ประโยชน์แก่ตน เพื่อตนจะได้รับผลประโยชน์จากมติการประชุมนั้นแต่เพียงฝ่ายเดียวเช่นนี้ เป็น การใช้สิทธิโดยไม่สุจริต

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3761-3764/2533 กรณีสัญญาเช่าทรัพย์ การที่ตกลงกันว่า เมื่อกำหนด สัญญาเช่าครบกำหนดต้องให้ผู้เช่ามีสิทธิเช่าต่อไปอีก เป็นคำมั่นที่ผูกพันผู้ให้เช่าแต่ฝ่ายเดียวที่ต้อง ให้ผู้เช่ามีสิทธิเช่าต่อไป เมื่อปรากฏว่าสัญญาเช่าครบกำหนดแล้วผู้เช่าแจ้งความประสงค์จะเช่าต่อ กรณียอมบังคับกันได้ตามสัญญา เมื่อปรากฏว่ากรรมสิทธิ์ในดึกเป็นของผู้ให้เช่าก็จริง แต่ผู้ให้เช่าไม่ สามารถจัดการให้ผู้เช่าเช่าต่อได้ เมื่อครบกำหนดสัญญาเช่าผู้ให้เช่ากลับมาฟ้องขับไล่ผู้เช่าเช่นนี้ เป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 324-325/2513 สิ้นค้านมตราหมีของจำเลยได้ผลิตจำหน่ายแพร่หลายมา นานแล้ว แต่ได้จดทะเบียนเครื่องหมายการค้านี้กับผลิตภัณฑ์นม โจทก์เอาเครื่องหมายการค้ามาดัด แปลงใช้กับสบู่สินค้าของโจทก์ และขอจดทะเบียนใช้กับสบู่หอม แม้จะเป็นสินค้าต่างจำพวกกับสิน ค้าของจำเลย แต่ก็เป็นการให้จำเลยเสียหาย เพราะผู้ซื้ออาจหลงคิดว่าสินค้าของโจทก์เป็นสินค้าที่ จำเลยผลิตขึ้น การใช้สิทธิของโจทก์จึงเป็นการใช้สิทธิที่ไม่สุจริต โจทก์จะขอจดทะเบียนไม่ได้ จำเลยฟ้องขอให้เพิกถอนทะเบียน และให้เลิกใช้ได้ และมีสิทธิฟ้องร้องอยู่ตลอดไปตราบเท่าที่ โจทก์ยังกระทำละเมิดเครื่องหมายการค้าของจำเลยอยู่

จากที่กล่าวมาสามารถนำมาตรา 5 มาปรับใช้กับสัญญาระหว่างบุคคลปัญญาอ่อนกับคู่สัญญาที่ไม่สุจริตได้ โดยผู้พิพากษาสามารถใช้ดุลพินิจให้ความเป็นธรรมแก่บุคคลปัญญาอ่อนได้ โดยสามารถยกตัวอย่างได้ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 นายช่างเป็นพนักงานขายโทรศัพท์มือถืออยู่ในร้านแห่งหนึ่ง พอรู้ว่าผู้ซื้อนั้นเป็นบุคคลปัญญาอ่อนก็เสนอขายในราคาที่แพงกว่าที่ตั้งขายอยู่ที่นั่น ดังนี้ถือได้ว่า นายช่างไม่สุจริตคิดจะเอาเปรียบบุคคลปัญญาอ่อนแล้ว และบุคคลปัญญาอ่อนซึ่งเป็นผู้ที่หลงเชื่อคนง่าย ไม่ได้ใช้ความคิดของตนเองพิจารณาว่าราคาที่นายช่างเสนอนั้นแพงเกินไป หรือไม่ตรงกับที่คิดไว้ แล้วได้ตกลงซื้อโทรศัพท์มือถือในราคาที่แพงกว่าที่คิดไว้ ในกรณีนี้ กฎหมายมิได้บัญญัติไว้โดยตรงว่า สัญญาซื้อขายที่เกิดจากความไม่สุจริตของคู่สัญญาจะมีผลอย่างไร แต่เมื่อพิจารณาตามมาตรา 5 แล้ว นายช่างได้ใช้สิทธิโดยไม่สุจริต ผู้พิพากษาก็สามารถใช้ดุลพินิจวินิจฉัยว่าเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริตและให้ความเป็นธรรมแก่บุคคลปัญญาอ่อนได้ โดยอาจให้สัญญาซื้อขายโทรศัพท์มือถือไม่ผูกพันคู่กรณี และให้คืนทรัพย์สินกันหรืออาจให้สัญญาซื้อขายโทรศัพท์มือถือผูกพันกันโดยมีการจ่ายค่าโทรศัพท์มือถือตามราคาท้องตลาดก็ได้ ฯลฯ

ตัวอย่างที่ 2 นายดีกซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนขายสร้อยคอเส้นหนึ่งให้แก่ นาย ค. ในราคา 300 บาท โดยไม่รู้ว่าสร้อยเส้นนั้นทำมาจากอะไร ปรากฏว่า นาย ค. เห็นแล้วสงสัยว่าน่าจะเป็นสร้อยทองแท้ และรู้ว่านายดีกเป็นบุคคลปัญญาอ่อนไม่มีทางสงสัยหรือกว่าเป็นทองแท้ จึงนิ่งเฉยไม่บอกบุคคลปัญญาอ่อน แล้วก็ตกลงซื้อมาในราคา 300 บาท เช่นนี้ถือได้ว่า นาย ค. ใช้สิทธิโดยไม่สุจริต ทำให้เกิดความเสียหายแก่นายดีก ผู้พิพากษาก็สามารถใช้ดุลพินิจวินิจฉัยว่าเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริตและให้ความเป็นธรรมแก่นายดีกซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนได้ตามมาตรา 5 โดยอาจให้สัญญาซื้อขายสร้อยคอนั้นไม่ผูกพันคู่กรณี และให้คืนทรัพย์สินแก่กัน หรืออาจให้สัญญาซื้อขายสร้อยคอนั้น ตามความเป็นจริงและตามราคาท้องตลาดก็ได้ ฯลฯ

ตัวอย่างที่ 3 นาย ง.จ้างบุคคลปัญญาอ่อนมาทำงานในสำนักงานของตน โดยใช้ให้ถ่ายเอกสาร เช็ดกาแฟ ถูบ้าน คัดหญ้า ถูห้องน้ำ ทุกวันโดยจ่ายค่าตอบแทนเพียงวันละ 80 บาท เช่นนี้ถือได้ว่านาย ง.เอาเปรียบ ไม่สุจริตต่อบุคคลปัญญาอ่อน ผู้พิพากษาก็สามารถใช้ดุลพินิจวินิจฉัยว่าเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริตและให้ความเป็นธรรมแก่นาย ง. ซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนได้ตามมาตรา 5 โดยอาจให้สัญญานั้นไม่ผูกพันคู่กรณีและต้องจ่ายค่าเสียหายให้แก่บุคคลปัญญาอ่อนหรืออาจให้สัญญามีผลผูกพัน โดยมีการจ่ายค่าตอบแทน แก่บุคคลปัญญาอ่อนตามค่าจ้างขั้นต่ำก็ได้ ฯลฯ

ตัวอย่างที่ 4 เจ้าหนี้ของนาย ค. ซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนยอมปลดหนี้จำนวน 10,000 บาท ให้แก่นาย ค. บุคคลปัญญาอ่อนจะต้องมาทำความสะอาดบ้านให้ตลอด 5 ปี เช่นนี้ถือได้ว่าเจ้าหนี้เอาเปรียบ ไม่สุจริตค่อนนาย ค. ทำให้นาย ค. เสียหาย ผู้พิพากษาสามารถใช้ดุลพินิจวินิจฉัยว่าเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริตและให้ความเป็นธรรมแก่นาย ค. ซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนได้ตามมาตรา 5 โดยอาจให้การปลดหนี้ไม่ผูกพันบุคคลปัญญาอ่อนเลขหรืออาจให้การปลดหนี้มีผลผูกพันต่อไป แต่ลดระยะเวลาในการมาทำความสะอาดบ้านให้แก่นาย ค. ตามจำนวนหนี้ก็ได้ ฯลฯ

ตัวอย่างที่ 5 นายงาซึ่งเป็นบุคคลปัญญาอ่อนถูกเพื่อนซึ่งรู้ว่านายงาเป็นบุคคลปัญญาอ่อนชักชวนให้แลกนาฬิกาหือ Relax ราคา 80,000 บาท กับโทรศัพท์มือถือยี่ห้อ Next ราคา 5,000 บาท นายงาก็ยอมแลกให้เพราะอยากได้โทรศัพท์มือถือมากกว่านาฬิกาของตน แต่มิได้พิจารณาถึงราคาของทรัพย์สินเลย ซึ่งมีพฤติการณ์ที่ห่างจากบุคคลปกติธรรมดา ทำให้นายงาเสียหายได้ กรณีนี้ถือได้ว่าเพื่อนของนายงาซึ่งรู้ว่านายงาเป็นบุคคลปัญญาอ่อนได้เอาเปรียบนายงา และใช้สิทธิโดยไม่สุจริต ผู้พิพากษาสามารถใช้ดุลพินิจวินิจฉัยว่าเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริตและให้ความเป็นธรรมแก่บุคคลปัญญาอ่อนได้ตามมาตรา 5 โดยอาจให้สัญญาแลกเปลี่ยนไม่มีผลผูกพันคู่กรณีและให้คืนทรัพย์สินแก่กัน หรืออาจให้มีผลผูกพันแต่เพื่อนของนายงาต้องชดใช้ราคาเพิ่มขึ้นก็ได้ ฯลฯ

นอกจากนี้ ตามมาตรา 30 ของไทยบัญญัติว่า “การใดๆอันบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำการ การนั้นจะเป็นโมฆียะ ต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้น จริตวิกลอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริต” ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับบุคคลวิกลจริตได้โดยตรง และเห็น ได้ชัดเจนว่าสัญญาของบุคคลวิกลจริตที่ทำกับคู่สัญญาอีกฝ่ายที่ไม่สุจริต จะมีผลทางกฎหมายอย่างไร แต่จะนำมาบังคับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนที่มีได้เป็นบุคคลวิกลจริตได้คือนั้นจะต้องอาศัยมาตรา 4 วรรคสองประกอบด้วย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 4.1 จึงจะเห็นได้ชัดเจนว่าสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนที่ได้ทำกับคู่สัญญาอีกฝ่ายที่ไม่สุจริต จะมีผลทางกฎหมายเป็น โมฆียะมากกว่ามาบังคับใช้มาตรา 5 ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่าเมื่อคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตและตามกฎหมายปัจจุบันที่มีอยู่จะสามารถคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญาได้คือนำมาตรา 30 มาบังคับใช้โดยอาศัยมาตรา 4 ประกอบด้วย จึงจะสอดคล้องกับความสามารถที่แท้จริงของบุคคลปัญญาอ่อน และเห็นผลทางกฎหมายของสัญญาได้อย่างชัดเจน และหากจะแก้ไขเพื่อให้เห็นอย่างชัดเจนดังที่ผู้เขียนเสนอมานี้แล้ว ก็จะมีผลดีได้เช่นกันโดยไม่ต้องนำ มาตรา 5 มาปรับใช้

ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1645/2520 มิได้มีการนำมาตรา 4 วรรคสองมาบังคับใช้และไม่ปรากฏข้อเท็จจริงว่าได้มีการนำสืบถึงความสุจริตของคู่สัญญาอีกฝ่ายหรือไม่ ทำให้ไม่มีการนำหลักสุจริตมาบังคับใช้ด้วย แต่หากมีการบังคับใช้มาตรา 4 วรรคสองประกอบกับมาตรา 30 หรือแก้ไขมาตรา 30 ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นก็จะช่วยให้มี การสืบหาข้อเท็จจริงว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายสุจริตหรือไม่ เพราะตัวบทบัญญัติมาตรา 30 นั้น มีหลักสุจริตปรากฏไว้อย่างชัดเจนแล้ว

ด้วยเหตุที่ หลักสุจริตตามมาตรา 5 นี้เป็นหลักที่ใช้ทั่วโลก กฎหมายอังกฤษ กฎหมายสหรัฐอเมริกา และกฎหมายอิตาลี จึงได้นำหลักนี้มาบัญญัติไว้โดยตรงเกี่ยวกับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนไว้ด้วยเพื่อให้เกิดความชัดเจนต่อการคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนในการทำนิติกรรมสัญญา โดยให้ผลของสัญญาที่บุคคลปัญญาอ่อนทำโดยที่คู่สัญญารู้ด้วยว่าผู้ทำสัญญาด้วยนั้นเป็นบุคคลที่ขาดความสามารถที่จะเข้าใจถึงลักษณะและผลของสัญญาหรือขาดเจตนาแล้ว เป็นโมฆะ ซึ่งผู้เขียนสามารถวิเคราะห์เป็นประเทศได้ดังนี้

- ก. กฎหมายอังกฤษ
- ข. กฎหมายสหรัฐอเมริกา
- ค. กฎหมายอิตาลี

ก. กฎหมายอังกฤษ

ตามกฎหมายอังกฤษ มีหลักทั่วไปเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาที่นำมาปรับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนได้ด้วยนั้น เป็นหลักที่ไ้รวมหลักสุจริตเข้าไว้ด้วยเพราะมีหลักว่า สัญญาที่ทำโดยบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญามีผลบังคับใช้ได้ เว้นแต่บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาไม่สามารถเข้าใจถึงการทำสัญญาและคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งรู้ถึงความไร้ความสามารถนี้ สัญญาจะมีผลเป็นโมฆะ ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่า คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งรู้ถึงความไร้ความสามารถที่บุคคลปัญญาอ่อนไม่สามารถเข้าใจถึงการทำสัญญาแล้ว แล้วยังเข้าทำสัญญากับบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าวอีก ถือได้ว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตนั่นเอง

เมื่อเปรียบเทียบหลักกฎหมายอังกฤษดังกล่าวกับกฎหมายไทยพบว่า ตามมาตรา 30 ของไทยซึ่งเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลในการทำนิติกรรมสัญญาก็ไ้รวมหลักสุจริตไว้ด้วยเช่นกัน เพราะได้อาศัยการรู้ของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งว่ารู้หรือไม่ว่าผู้ทำสัญญานั้นเป็นคนวิกลจริต ถ้าหากรู้ก็ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ไม่สุจริต ประสงค์มุ่งร้าย เอาเปรียบบุคคลวิกลจริต สัญญา ก็ควรมีผลเป็นโมฆะ เพื่อให้บุคคลวิกลจริตมีสิทธิบอกล้างได้เมื่อหาขจรติวิกลแล้วเหมือนกฎหมายอังกฤษ แต่

สำหรับบุคคลปัญญาอ่อนจะได้รับความคุ้มครองตามมาตรา 30 ด้วยจะต้องอาศัยมาตรา 4 วรรคสอง ประกอบด้วย เพื่อให้ความคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนได้อย่างชัดเจนและโดยตรงเหมือนกับกฎหมายอังกฤษ ทั้งนี้ยังสามารถรวมหลักความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาด้วยหลักสุจริตเข้าไว้ด้วยกันอีกด้วย และอาจปรับเปลี่ยนแก้ไขมาตรา 30 เป็นว่า “การใดๆอันบุคคลวิกลจริต ซึ่งศาลยังมีคำสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือบุคคลที่มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรือมีเหตุอื่นใดจนไม่สามารถจะจัดทำกรงานโดยตนเองได้ หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว ซึ่งศาลยังมีคำสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถได้กระทำการ การนั้นจะเป็นโมฆะ ต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นวิกลจริตอยู่หรือไม่สามารถจะจัดทำกรงานโดยตนเองได้หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริตหรือบุคคลที่มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรือมีเหตุอื่นใดจนไม่สามารถจะจัดทำกรงานโดยตนเองได้หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว” ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 4.1

ส่วนมาตรา 3 ของ The Sale of Goods ที่เป็นข้อยกเว้นหลักทั่วไปของกฎหมายอังกฤษนั้น มีผลทำให้สัญญาที่เกี่ยวกับการขายและส่งมอบสินค้าหรือบริการที่ไม่เกินไปกว่าความจำเป็นและสมควรของบุคคลปัญญาอ่อนนั้น บุคคลปัญญาอ่อนจะต้องผูกพันตามราคาที่เหมาะสมทั้งๆที่คู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตรู้ว่าบุคคลปัญญาอ่อนไม่เข้าใจถึงการทำสัญญาดังกล่าว แต่หากคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่รู้ว่าบุคคลปัญญาอ่อนไม่เข้าใจถึงการทำสัญญาดังกล่าว บุคคลปัญญาอ่อนก็ต้องผูกพันตามสัญญาเต็มราคาตามหลักทั่วไป ผู้เขียนเห็นว่า กฎหมายไทยตามมาตรา 30 ประกอบกับมาตรา 4 วรรคสองที่นำมาบังคับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนหรือมาตรา 30 ที่ผู้เขียนเสนอให้แก้ไขนั้น หรือตามหลักทั่วไปของกฎหมายอังกฤษนั้นคืออยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องมีหรือแก้ไขตามมาตรา 3 ของอังกฤษ เพราะคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตก็ควรให้สิทธิแก่บุคคลปัญญาอ่อนที่จะบอกล้างสัญญาได้ ซึ่งเป็นการเน้นที่หลักสุจริตเป็นเกณฑ์

สำหรับหลัก unconscionable bargains ของอังกฤษ ก็เป็นหลักที่อาศัยความสุจริตของคู่สัญญาเช่นกัน ถ้าคู่สัญญาคิดเอาเปรียบบุคคลปัญญาอ่อนโดยอาศัยสภาวะที่ไม่สามารถปกป้องผลประโยชน์ของบุคคลปัญญาอ่อนได้ สัญญาก็จะไม่มีผล เพราะเป็นการแสดงเจตนาที่ขัดกับหลัก unconscionable bargains ผู้เขียนจึงเห็นว่า กฎหมายไทยตามมาตรา 30 ประกอบกับมาตรา 4 วรรคสองหรือมาตรา 30 ที่ผู้เขียนได้เสนอให้แก้ไขนั้น ก็เพียงพอที่จะให้ความคุ้มครองบุคคลปัญญาอ่อนได้อย่างชัดเจนแล้ว โดยไม่ต้องแก้ไขหลักเจตนาให้เหมือนกับหลัก unconscionable bargains ของกฎหมายอังกฤษ เพราะตามมาตรา 30 ประกอบกับมาตรา 4 วรรคสองของไทย หรือตามมาตรา 30

ที่ผู้เขียนเสนอให้แก้ไขนั้นก็มิผลว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตโดยอาศัยสภาวะที่บุคคลปัญญาอ่อนไม่รู้ไม่เข้าใจในการทำสัญญา ซึ่งเหมือนกับว่า คู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตอาศัยสภาวะที่บุคคลปัญญาอ่อนไม่สามารถปกป้องผลประโยชน์ของตนได้ เพื่อเอาเปรียบบุคคลปัญญาอ่อนตามหลัก *unconscionable bargains* ของอังกฤษเช่นกัน

ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่า หลักทั่วไปของอังกฤษเหมือนกับมาตรา 30 ประกอบกับมาตรา 4 วรรคสองมาบังคับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อน หรือตามมาตรา 30 ที่ผู้เขียนเสนอให้แก้ไขนั้นเพื่อมาบังคับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนได้โดยตรงและชัดเจนขึ้นนั้น สามารถรวมหลักความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาหลักสุจริตไว้ด้วยกัน ซึ่งทำให้บุคคลปัญญาอ่อนได้รับความคุ้มครองอย่างชัดเจนและได้รับความเป็นธรรมอีกด้วย และเห็นผลทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนที่ทำกับคู่สัญญาอีกฝ่ายที่ไม่สุจริตได้ชัดเจนกว่ามาตรา 5 ทั้งนี้ ก็ไม่ตัดสิทธิผู้พิพากษาที่จะใช้ดุลพินิจวินิจฉัยคดีตามมาตรา 5 เพื่อให้ความเป็นธรรมอื่นใดแก่บุคคลปัญญาอ่อนได้อีกด้วย เช่น วินิจฉัยให้สัญญาเป็นโมฆียะแล้ว ผู้พิพากษายังสามารถให้คู่สัญญาที่ไม่สุจริตชดเชยความเสียหายอื่นๆ จากสัญญาอีกด้วยก็ได้

ข. กฎหมายสหรัฐอเมริกา

เมื่อนำมาตรา 15 แห่ง *The Restatement of contracts* มาบังคับใช้กับกรณีการนำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อน จะมีผลทำให้สัญญาเป็นโมฆียะเมื่อบุคคลปัญญาอ่อนเป็นบุคคลวิกลจริต หรือบุคคลปัญญาอ่อนมีความบกพร่องได้ทำสัญญาไปโดยไม่สามารถเข้าใจตามเหตุอันควรในลักษณะหรือผลของสัญญา หรือกรณีที่บุคคลปัญญาอ่อนบกพร่องไม่สามารถกระทำสัญญาได้ตามเหตุอันควรและคู่สัญญาอีกฝ่ายรู้ว่าบุคคลปัญญาอ่อนบกพร่องไม่สามารถทำสัญญาได้ตามเหตุอันควร แสดงให้เห็นว่าเป็นการนำหลักสุจริตมาบัญญัติรวมไว้โดยตรงกับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อนแล้ว ซึ่งทำให้เกิดความชัดเจนในการบังคับใช้กฎหมายต่อบุคคลปัญญาอ่อน และได้ทราบถึงผลทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาของบุคคลปัญญาอ่อน เมื่อคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตอีกด้วย

จากมาตรา 15 ตามกฎหมายสหรัฐอเมริกาทำให้สัญญามีผลเป็นโมฆียะและสามารถบังคับใช้กับบุคคลปัญญาอ่อนได้โดยตรงนั้นเหมือนกับกฎหมายอังกฤษ ส่วนกฎหมายไทยจะให้ผลของสัญญาเป็นโมฆียะได้เหมือนกับกฎหมายอังกฤษ และสหรัฐอเมริกานั้นจะต้องนำมาตรา 30 มาบังคับใช้โดยอาศัยมาตรา 4 วรรคสองประกอบด้วย เพื่อให้บุคคลปัญญาอ่อนได้รับความคุ้มครองดัง

ที่ได้กล่าวมาแล้วและผู้เขียนเห็นว่าจะให้ชัดเจนมากขึ้นต่อบุคคลปัญญาอ่อน และสามารถนำมาตรา 30 มาบังคับใช้ได้โดยตรงกับบุคคลปัญญาอ่อนนั้นควรปรับเปลี่ยนแก้ไขดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ค. กฎหมายอิตาลี

ตามประมวลกฎหมายแพ่งอิตาลีมาตรา 1425 วรรคสอง บัญญัติว่า “สัญญาที่ทำโดยบุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจหรือแสดงเจตนาได้เป็นโมฆะเมื่อมีสภาพตามมาตรา 428 เกิดขึ้น” และมาตรา 428 บัญญัติว่า “การกระทำของบุคคลหนึ่งซึ่งแม้ว่าไม่ได้ถูกห้าม แต่พิสูจน์ได้ว่าเป็นคนที่ไม่สามารถเข้าใจและแสดงเจตนาขณะที่กระทำ ก็สามารถถูกบอกล้างได้ตามคำร้องขอของบุคคลดังกล่าวหรือทายาทของบุคคลดังกล่าวหรือผู้รับมรดกที่มีส่วนได้เสีย ถ้าเกิดความเสียหายอย่างมากต่อผู้ซึ่งกระทำการนั้น สำหรับกรณีที่เป็นสัญญาจะไม่สามารถบอกล้างได้ เว้นแต่ว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตซึ่งทำให้สัญญาเกิดความเสียหายหรืออาจเกิดความเสียหายต่อบุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจหรือแสดงเจตนาหรือเกิดจากลักษณะของสัญญาหรืออื่นๆ” แสดงให้เห็นว่า กฎหมายอิตาลีได้บัญญัติถึงหลักสุจริตชัดเจนโดยตรงว่า ถ้าคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตก่อให้เกิดความเสียหายหรืออาจเกิดความเสียหายต่อบุคคลปัญญาอ่อน นิติกรรมสัญญานั้นจะมีผลเป็นโมฆะ ทำให้บุคคลปัญญาอ่อนและทายาทของบุคคลปัญญาอ่อนดังกล่าว หรือผู้รับมรดกที่มีส่วนได้เสียสามารถบอกล้างสัญญาได้

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า กฎหมายอิตาลีได้บัญญัติว่าคู่สัญญาไม่สุจริตแล้วให้สัญญาเป็นโมฆะนั้นเป็นการบัญญัติที่ชัดเจนโดยมีการรวมเอาหลักกฎหมายเรื่องความสามารถของบุคคลกับหลักความสุจริตไว้ด้วยกัน เหมือนกับมาตรา 30 ประกอบกับมาตรา 4 วรรคสองของไทย หรือมาตรา 30 ที่ผู้เขียนเสนอไว้ ได้รวมหลักสุจริตเข้าไว้ด้วยเช่นกัน และเป็นการบัญญัติชัดเจนว่าผลของสัญญาที่คู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริต ได้ทำสัญญากับบุคคลปัญญาอ่อนนั้นมีผลเป็นโมฆะ ทำให้บุคคลปัญญาอ่อนได้รับความคุ้มครองที่ชัดเจนและเป็นธรรมต่อบุคคลปัญญาอ่อน เพราะมีการสืบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลปัญญาอ่อนและคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตที่ทำให้บุคคลปัญญาอ่อนเสียเปรียบ อย่างไรก็ตามไม่ตัดสิทธิผู้พิพากษาที่จะตัดสินเพื่อให้ความเป็นธรรมแก่บุคคลปัญญาอ่อนตามมาตรา 5